

**Eötvös József Főiskola
Budapesti Tagozat
Informatikus Könyvtáros Szak**

**A magyar könyvtárpolitika, a könyvtári rendszer,
és a könyvtárak online szolgáltatásainak szerepe a
látássérültek esélyegyenlőségének megvalósulásában**

Szakdolgozat

Konzulens: **Moldován István**
OSZK MEK Osztály, osztályvezető

Készítette: **Bankóné Virág Ildikó**
informatikus könyvtáros hallgató

**Budapest
2008.**

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
I. Hátrányos helyzet, fogyatékoság	6
II. Esélyegyenlőség	7
II.1. Lépések az esélyegyenlőség megvalósulása felé	7
II.2. Hazai jogalkotás	8
III. Fogyatékosok, látássérültek	10
III.1. A fogyatékos emberek száma Magyarországon	10
III.2. Kit nevezünk látássérültnek?	10
III.3. A látássérültek száma	11
III.4. A látássérültek iskolázottsága	12
IV. A fogyatékkal élők könyvtári ellátására irányuló törekvések	14
IV.1. A látássérültek könyvtári ellátása	15
IV.2. A könyvtár szociális funkciója	17
IV.3. Könyvtári stratégiák	17
IV.4. A könyvtári fejlesztések anyagi forrásai	18
IV.5. Az utóbbi évek könyvtári területet érintő jelentősebb pályázati lehetőségei	18
V. Hogyan juthat egy látássérült információhoz?	21
V.1. Braille írás	21
V.2. Hangoskönyvek	22
V.3. Hibrid hangoskönyvek	22
V.4. Öregbetűs könyvek	23
V.5. Elektronikus dokumentumok és az olvasásukhoz szükséges segédeszközök	23
V. 5. 1. A gyengénlátók számára szükséges speciális informatikai eszközök	23
V. 5. 2. A vakok számára szükséges speciális informatikai eszközök	24
V. 5. 2. 1. Képernyőolvasó programok	24
V. 5. 2. 2. Pontírású kijelzők	26
V. 5. 2. 3. Optikai karakterfelismerő programok	27
V. 5. 3. Új szoftverek látássérülteknek	27
V.6. A vakok sajtótermékei	28

VI. A könyvtárak megújuló szolgáltatásai.....	30
VI.1.A vak és látássérült könyvtárlátogatók száma.....	30
VI.2. Szolgáltatások látássérülteknek	31
VI.2.1. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.....	32
VI.2.2. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest.....	33
VI.2.3. Békés Megyei Könyvtár, Békéscsaba.....	35
VI.2.4. Könyvtári Intézet	36
VII. Webhasználat, digitális és online szolgáltatások.....	38
VII.1. Új adathordozók, adatbázisok és kommunikációs lehetőségek	38
VII.2. Online katalógusok.....	38
VII.3. Katalógusok az átlagos vak felhasználók „szemszögéből”	41
VII.4. A vakok webhasználatának nehézségei	42
VII.5. Mitől lesz egy honlap akadálymentes?.....	44
VII.6. Szakmai összefogás az elektronikus szolgáltatások fejlesztéséért	45
VII.7. A digitalizálási munkák összehangolása.....	46
VII.8. MINERVA projekt – Minőségi elvek.....	46
VII.9. Ajánlások weblapok készítéséhez.....	48
VII.10. Digitális könyvtárak	50
VIII. Magyar Elektronikus Könyvtár	51
VIII.1. A MEK története, tevékenysége	51
VIII.2. Akadálymentes MEK.....	53
VIII.3. Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis (EPA)	56
VIII.4. Akadálymentes EPA.....	57
IX. Egy kérdőíves véleményvizsgálat tanulságai	59
Összegzés.....	64
Felhasznált irodalom.....	66
Melléklet.....	74

Bevezetés

Kutatásom célja bemutatni, hogy Magyarországon a könyvtárpolitika, a könyvtári rendszer és ezen belül az egyes könyvtárak szolgáltatásai, különös tekintettel az online szolgáltatásokra, hogyan segítik a vakokat és gyengénlátókat fogyatékoságukból adódó hátrányuk enyhítésében. Hogyan valósulnak meg az esélyegyenlőségük biztosítására irányuló könyvtári törekvések. Úgy gondolom, hogy a fogyatékkal élők gondjaival nem tudunk eleget foglalkozni ahhoz, hogy teljesen megszüntessük azt a hátrányt, amely érzékszervi, testi, szellemi vagy egyéb fogyatékoságukból következik.

A téma időszerűségét jelzi, hogy 2007 volt az „Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Év”. Az esélyegyenlőség az egyenlő bánásmódot jelenti, amikor egyes csoportokat, vagy személyeket nem ér hátrányos megkülönböztetés a társadalom többségéhez képest. Fontosnak tartom minél többször hangsúlyozni, hogy a negatív diszkrimináció-mentességhez, az élet bármely területén való boldoguláshoz mindenkinek azonos joga van. Ha a társadalomban elterjed az a felfogás, mely szerint a fogyatékkal élő ember is értékes a társadalom számára, mert az emberi kapcsolatokban nyitott, hasznos részvételre is képes, akkor léteznek a segítségnyújtásnak különböző szervezett formái: pl. átgondolt jogszabályok, támogatások, szolgáltatások, melyek megteremtik lehetőségét a kibontakozásuknak.

A technikai újítások és az információrobbanás korát éljük. Rengeteg az új eszköz és egyre több az elektronikus úton terjedő és elérhető adat, dokumentum. Az internet, a digitalizáció, az online elérhető dokumentumok nagyban megkönnyítik az információkhoz való hozzáférést. Ezekhez a tényezőkhöz a könyvtáraknak is alkalmazkodniuk kellett. 2004-ben hazánk az Európai Unió tagja lett, így a könyvtári szolgáltatások színvonalának is egyeznie kell a tagországokéval. A könyvtár a tudásalapú társadalom alapintézményévé, az élethosszig tartó tanulás és az átképzés központi helyévé vált. Ez a funkcióbővülés további szolgáltatások bevezetését tette szükségessé. Az új szolgáltatások, és az ismeretszerzés új lehetőségei, a honlapok akadálymentesítése mindenkit érintenek, de kiemelt jelentőséggel bírnak a fogyatékkal élők életében. A technika vívmányai számukra eddig elérhetetlen ismeret-hordozókat tettek elérhetővé.

Dolgozatomban választ keresek arra is, hogy ebben az információbőségben hogyan ítélik meg helyzetüket maguk a látássérültek. Mennyire ismerik és veszik igénybe az új szolgáltatásokat, a tudás megszerzésének új lehetőségeit. Kérdéseimre elektronikus levélben, kérdőív segítségével próbáltam választ kapni.

I. Hátrányos helyzet, fogyatékoság

A hátrányos helyzet megítélése mindig relatív, hiszen az életminőséget meghatározó tényezők alakítják. Különbözőek vagyunk szellemi és fizikai adottságainkban, társadalomban betöltött helyünkben és lehetőségeinkben. A hátrány származhat:

- biológiai-egészségügyi okokból
- társadalmi-gazdasági helyzetből
- deviáns magatartásból
- eltérő etnikum, nyelv, vallás miatt.

A biológiai és egészségügyi okokból fogyatékos emberek a társadalom leghátrányosabb helyzetű csoportjába tartoznak. A fogyatékoság definíciója különféle, időről-időre változik. Az ENSZ Egészségügyi Világszervezete a WHO 1980-ban rögzítette a fogyatékosokkal kapcsolatos három alapkategória tartalmát:

- A *károsodás* valamilyen biológiai vagy pszichológiai hiányt jelent (pl. végtaghiányt).
- A *fogyatékoság* bizonyos tevékenység elvégzésére való csökkent vagy módosult képesség (pl. közlekedés, öltözködés, evés, ivás).
- A *hátrány* a károsodásból vagy fogyatékoságból eredő társadalmi hátrány, amely korlátozza és esetenként meg is akadályozza azt, hogy az egyén betöltse mindennapi normális szerepét.

Betegség → Károsodás → Fogyatékoság → Hátrány¹

A WHO 1997-ben, a kritikák hatására új fogalomhasználatot vezetett be. Az új értelmezés szerint is az egészségügyi állapot marad a kiindulási pont. Az *egészségi állapot* korlátozza a személy *aktivitását*, ez pedig a társadalomban történő *részvételét*. Tehát két tényező kapcsolódik egymáshoz: a *környezeti* és az *egyéni*. Ezzel egyértelművé válik a társadalom felelőssége, hiszen gyakran nem is az állapot, hanem a közeg az, ami fogyatékosá tesz.²

Az 1998. évi XXVI. törvény az alábbiak szerint definiálja a fogalmat:

„4. § a) *fogyatékos személy: az, aki érzékszervi - így különösen látás-, hallásszervi, mozgásszervi, értelmi képességeit jelentős mértékben vagy egyáltalán nem birtokolja, illetőleg a kommunikációjában számottevően korlátozott, és ez számára tartós hátrányt jelent a társadalmi életben való aktív részvétel során;*”³

¹ Kálmán Zsófia - Könczei György: A Taigetosztól az esélyegyenlőségig. Bp. : Osiris, 2002. 81-82. p.

² Kálmán Zsófia - Könczei György i.m. 84-85. p.

³ 1998. évi XXVI. törvény A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról 4. §

II. Esélyegyenlőség

„Amikor esélyegyenlőségről beszélünk, tudnunk kell, hogy az esélyegyenlőség eddig még sehol a világon nem valósult meg teljesen. Így tehát ma is az esélyegyenlőség fejlődésének történetét éljük, és nem tudjuk, mikor érkezünk el a megvalósuláshoz.”⁴

II.1. Lépések az esélyegyenlőség megvalósulása felé

Az utóbbi néhány évtizedben fogalmazódott meg az a gondolat, hogy a fogyatékos embereket is ugyanazok a jogok illetik meg, mint egészséges társaikat.

- Ezt elősegítette, hogy 1948. december 10-én az ENSZ Közgyűlésén elfogadták az „Emberi Jogok Egyetemleges Nyilatkozatát”. Ennek fő gondolata: „Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van”.⁵
- Az ENSZ 1981-ben meghirdette a *fogyatékos emberek nemzetközi évét*. Ekkor alapították meg először a sérült emberek saját érdekvédelmi szervezeteiket Európa szerte. Maguk beszéltek szükségleteikről, igényeikről. Korábban az emberek a fogyatékoságot egyéni tragédiaként fogták fel. 1981-ben megindult a társadalom tudatformálása, és annak a szemléletnek az elterjedése, mely szerint a fogyatékoság nem orvosi, hanem társadalmi kérdés. 1982-től kezdődően Nyugat-Európában sok állami és civil szervezet alakult. Ezek jogi és egyéb tanácsadással segítették a fogyatékos emberek mindennapi életét.⁶
- A fogyatékkal élő emberek esélyegyenlőségének alapvető szabályait az ENSZ a Rokkantak Évtizede (1983-1992) idején szerzett tapasztalatok alapján dolgozta ki.
- Az ENSZ 1992-ben december 3-át a fogyatékosok nemzetközi napjának nyilvánította, hogy felhívja a figyelmet a fogyatékosok problémáira, szükségleteire.
- Ugyancsak 1992-ben Európa Tanács javaslat született: Átfogó politika a fogyatékos személyek rehabilitációjára.
- 1993-ban az Európai Unió keretei között megalakult az Európai Fogyatékos Személyek Parlamentje. Szintén ebben az évben, 1993. december 20-án az ENSZ Közgyűlése elfogadta, majd megjelentette az időközben számos nyelvre lefordított a „*Fogyatékosággal élő emberek esélyegyenlőségének szabályai*” című dokumentumot, közismert

⁴ Dr. Chikán Csaba: Esélyegyenlőség fogyatékoság. Bp. : Fogyatékosok Esélye Közalapítvány támogatásával a Mozgáskorlátozottak Pest Megyei Egyesülete, 2001. 8. p.

⁵ Dr. Chikán Csaba: Esélyegyenlőség fogyatékoság. i.m. 7. p.

⁶ Dr. Chikán Csaba: Esélyegyenlőség fogyatékoság. i.m. 9. p.

nevéen a „*Standard Rules*”-t, amely mérföldkövet jelentett a fogyatékos-mozgalomban. A legtöbb ENSZ tagország csatlakozott hozzá.⁷

- 2003 volt a fogyatékkal élő személyek éve. Az Európa Tanács, az Európai Unió és más nemzetközi és civil szervezetek számba vették a fogyatékkal élők jogi helyzetét. További feladatokat jelöltek meg az egyenlő bánásmód megvalósulása érdekében.⁸
- Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 2006. december 13-án egyhangúlag elfogadta a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló *Egyezményt* és az ahhoz kapcsolódó *Fakultatív Jegyzőkönyvet*. Az új nemzetközi egyezmény közel 650 millió fogyatékossgal élő embert érint a világon. Az Egyezmény átfogóan gyűjti egybe a fogyatékos embereket érintő alapvető jogokat. A Fakultatív Jegyzőkönyv által bevezetett ún. egyéni panaszmechanizmus pedig minden részes államban élő fogyatékos ember számára lehetővé teszi, hogy jogsérelem esetén az Egyezmény által létrehozott, független nemzetközi szakértői testülethez: a Fogyatékos Emberek Jogainak Bizottságához forduljon. Hazánk a világon elsőként ratifikálta az Egyezményt és a Jegyzőkönyvet a 2007. évi XCII. törvénnyel.⁹
- 2007 – „Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Év”. Az Európai Bizottság 2007 januárjában útjára indította az Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Évet. Ez az Európai Unió széles körű, stratégiailag meghatározott, diszkriminációellenes harcának egyik kiemelkedő kezdeményezése.

II.2. Hazai jogalkotás

Az esélyegyenlőség megvalósulásához kapcsolódó legfontosabb hazai jogszabályok:

- A Magyar Köztársaság Alkotmánya az alábbiak szerint rendelkezik az alapvető emberi jogok biztosításáról:

„8. § (1) A Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége.”¹⁰

⁷ Dr. Chikán Csaba: Esélyegyenlőség fogyatékossgal. i.m. 10. p.

⁸ A fogyatékkal élő személyek társadalmi integrációja. Válogatás az Európa Tanács dokumentumaiból. Bp., 2003. 5. p.

⁹ A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16485> (2008. 01. 17.)

¹⁰ 1949. évi XX. törvény A Magyar Köztársaság Alkotmánya 8. § (1)

Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunk egyik feltétele volt, hogy az állampolgárok – köztük a fogyatékossgal élő emberek – számára megteremtődjön az esélyegyenlőség a társadalmi élet minden területén.

A fogyatékkal élők számára a várt fordulatot a rendszerváltás nem hozta meg. A fogyatékos emberek egészségügyi helyzetével, oktatásával, foglalkoztatásával, szociális támogatásával és rehabilitációjával kapcsolatban 1998-ig több jogszabály is létezett. Ezek azonban sokszor egymásnak ellentmondó megállapításokat tartalmaztak. Az ellátórendszer egyes elemei nem épültek egymásra és nem voltak összhangban.

- Hazai tekintetben az esélyegyenlőséghez vezető úton az 1998-as év jelentette a fordulópontot. A Parlament elfogadta az *1998. évi XXVI. törvényt a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról*. A törvény egységes keretet kívánt biztosítani a fogyatékosok társadalmi megítélésének és jogérvényesítésének, a fogyatékossgából eredő hátrányok enyhítésének. A törvény célja az volt, hogy a fogyatékos személyek ne csak passzív alanyai legyenek az állam által nyújtott ellátásoknak, hanem önellátásra és a társadalomba való beilleszkedésre ösztönözzön.

„1. § E törvény célja a fogyatékos személyek jogainak, a jogok érvényesítési eszközeinek meghatározása, továbbá a fogyatékos személyek számára nyújtandó komplex rehabilitáció szabályozása, és mindezek eredményeként a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének, önálló életvitelének és a társadalmi életben való aktív részvételének biztosítása.”¹¹

- Az 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról az alábbiakat deklarálja:

„41. § (1) A mű nem üzletszerű felhasználása a szabad felhasználás körébe tartozik, ha az kizárólag a fogyatékos személyek - fogyatékossgukkal közvetlenül összefüggő - igényeinek kielégítését szolgálja, és nem haladja meg a cél által indokolt mértéket.”¹²

- A 2003. évi CXXV. törvény rendelkezik az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról.
- A 2005. évi CXXXIX. új felsőoktatási törvény, amely a fogyatékossgal élő hallgatók tanulmányainak folytatásához biztosít egyenlő esélyeket.
- 1062/2007. (VIII. 7.) Kormány Határozat az új Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtásának 2007-2010. évekre vonatkozó középtávú intézkedési tervéről. A Program összhangban áll a nemzetközi szerződésekkel, valamint összeegyeztethető rendelkezéseket tartalmaz az Európai Unió intézményeinek jogi aktusaival.

¹¹ 1998. évi XXVI. Törvény 1. §

¹² 1999. évi LXXVI. Törvény 41. § (1)

III. Fogyatékosok, látássérültek

III.1. A fogyatékos emberek száma Magyarországon

A 2001-es népszámlálás adatai szerint a fogyatékos emberek száma 577 006 fő volt. Arányuk a 10 198 315 fős magyar népességen belül 5,7%-ot tett ki. Az 1990. évi népszámlálás adatai szerint ez az arány még csak 3,5% volt.¹³

A népszámlálás településtípus szerinti adatai azt mutatják, hogy a fogyatékos emberek magasabb arányban élnek községekben, mint a fővárosban vagy más városokban. Ez a tény tovább súlyosbítja hátrányos helyzetüket.

Ugyancsak jellemző, hogy a fogyatékos emberek iskolai végzettségi mutatói sokkal rosszabbak a társadalmi átlagnál. A 15 évesnél idősebb népesség körében – a megfelelő korúak százalékában – a legnagyobb arányban (71,1%) azok voltak, akik legalább az általános iskola 8. évfolyamát befejezték. A vizsgált populációból 20,4% végzett középiskolát és 5,5% felsőfokú iskolát. 6,2% azonban az általános iskola első évfolyamát sem végezte el.¹⁴

III.2. Kit nevezünk látássérültnek?

Az a látássérült ember, akiknek látásteljesítménye az ép látáshoz (100%) viszonyítva két szemmel és korrigáltan is 0-33% közötti, vagy a látótér jelentősen (10-20 fokban) beszűkült. A látásmaradvány mértéke alapján a látássérültek három csoportba sorolhatók:

- *Vakok* – akiknek látásteljesítménye 0, nem rendelkeznek látásmaradvánnyal, és a fényt sem érzékelik.
- *Aliglátók* – akiknek látásteljesítménye 0,01-0,1 között van (az ép látás: 1). A nagy tárgyak foltjait és a fényt érzékelik, de gyakorlatilag vakoknak tekinthetők. Ez a csekély látásmaradvány a tájékozódás és a közlekedés szempontjából ugyan felbecsülhetetlen érték, de ismeretszerzés szempontjából nem hasznosítható. Számukra a tapintó (Braille) olvasás és írás lehet a tanulás és a művelődés eszköze.
- *Gyengénlátók* – akiknek látásteljesítménye 0,1-0,3 között van. A gyengénlátók látásvesztése nagyfokú, de az ő életmódjuk közelít leginkább a látókéhoz. Elsősorban az oktatásban és a képzésben szorulnak segítségre.¹⁵

¹³ Fogyatékoság, a fogyatékos gyermekek helyzete. Bp. : KSH, 2003. 18. p.

¹⁴ Fogyatékoság, a fogyatékos gyermekek helyzete. i.m. 19. p.

¹⁵ Vakok és Gyengénlátók Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Egyesületének honlapja
<http://legeza.oszk.hu/borsod/latasser.htm> <http://borsodivakok.fw.hu> (2008. 02. 02.)

A látás rendkívül fontos az ember életében, hiszen ismereteink igen jelentős részéhez vizuális úton jutunk. A látásminőség romlása nehézkessé tesz sok természetes igénnyé vált szokást, pl. olvasás, barkácsolás. A vakok az ismeretek ily módon történő megszerzéséből ki vannak zárva. Számukra a tapintás és a hallás helyettesíti a látást. Elmondhatjuk, hogy a vakság az egyik legsúlyosabb fogyatékoság. Annak ellenére, hogy fogyatékoságuk hasonló, mégsem tekinthetjük a látássérülteket egységes társadalmi rétegnek. Az információhoz jutás szempontjából egy született vak esélyei egészen mások, mint azé, aki felnőttként veszítette el a látását. Az a gyermek, aki vakon jött a világra és ép értelmű, nagy biztonsággal sajátítja el a pontírás technikáját. Ugyanakkor az, aki felnőtt korban valamilyen szembetegség következtében veszítette el a látását – a kifinomult tapintás hiányában – nem tanulja meg a Braille írást és olvasást. Sokkal inkább hagyatkozik valamilyen más információhordozóra.

III.3. A látássérültek száma

A 2001. évi népszámlálás adatai alapján 83 040 vak és látáskárosodott embert tartanak nyilván. Ebből 9 443 fő vallotta magát vaknak, 18 482 fő egyik szemére nem lát és 55 115 fő a gyengénlátó. A „gyengénlátó” kifejezésen ebben az esetben a látás mindenfajta romlása értendő. Az alábbi táblázat mutatja, hogy mind a vakok, mind pedig a gyengénlátók esetében jellemző, hogy számuk az életkor előrehaladtával növekszik.¹⁶

A fogyatékoság jellege	0-14 éves	15-29 éves	30-59 éves	60 év felett	Összesen
Gyengénlátó	2 731	6 576	17 950	27 858	55 115
Egyik szemére nem lát	438	1 112	6 180	10 752	18 482
Vak	334	578	2 480	6 051	9 443
Összesen	3 503	8 266	26 610	44 661	83 040

Egy másik forrás: a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének (MVGYOSZ) adatai alapján Magyarországon kb. 43 000 látássérült ember él. A Szociális és Családügyi Minisztérium 2002-es adatai szerint a vakok személyi járadékát 32 825 fő kapta.

¹⁶ Fogyatékoság, a fogyatékos gyermekek helyzete. i.m. 37. p.

Életkor szerinti megoszlásuk a következő:

10 év alatti	10-30 éves	30-50 éves	50-60 éves	60-80 éves	80 év felett
386	2 318	3 227	3 124	13 605	10 165

Fogyatékosági támogatást pedig 13. 136 fő vett igénybe.¹⁷

A két forrás adatai látszólag ellentmondásosak. Ezt az okozza, hogy sok látássérült ember pszichés okok miatt akkor sem vallja magát vaknak, ha szemész szakorvosi vizsgálat alapján valójában annak számít. Ezért hitelesebbnek a Szociális és Családügyi Minisztérium adatait kell tekinteni, mert a Nyugdíjfolyósító Intézetnek a vakságot rendszeresen – ötévenként – megismételt szakorvosi vizsgálattal kell igazolni.

III.4. A látássérültek iskolázottsága

A versenyképes tudás szerepe rendkívüli mértékben felértékelődött a mai világban. Az alacsony szintű iskolai végzettség jelentősen beszűkíti a látássérültek munkába állásának egyébként sem tág kereteit.

A 2001. évi népszámlálás adatai alapján 15 éves és idősebb látássérült személyek legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerinti megoszlása:¹⁸

A fogyatékoság jellege	Az általános iskola első osztályát sem fejezte be	Legalább általános iskola 8. évfolyam	Legalább középiskolai érettségi	Egyetemi, főiskolai, stb. oklevél
Gyengénlátó	1 192	37 084	12 906	3 526
Egyik szemére nem lát	301	12 565	3 875	1 184
Vak	521	5 513	1 767	503
Összesen	2 014	55 162	18 548	5 213

A Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének 19 000 fő regisztrált tagja van, ebből Budapesten és Pest megyében 3 700 fő.

¹⁷ A Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének adatai alapján.

¹⁸ Népszámlálás 2001. (12.) A fogyatékos emberek helyzete. Bp. : KSH, 2003. 38. p.

A továbbtanulók száma a MVGYOSZ nyilvántartása alapján (ennyien vettek igénybe tanulmányi támogatást):

1997-ben összesen 248 fő tanult tovább, ebből 106 fő Budapesten és Pest megyében.

- Középiskolában 186 fő tanult, ebből 84 fő a budapesti és Pest megyei.
- Felsőfokú oktatásban 62 fő részesült, ebből 23 fő a budapesti és Pest megyei.

A tagok közül 2002-ben 324 fő tanult tovább, ebből 158 fő a budapesti és Pest megyei.

- Középiskolában 220 fő, ebből 126 fő a budapesti és Pest megyei.
- Felsőfokú oktatásban 104 fő részesült, ebből 32 fő a budapesti és Pest megyei.¹⁹

2005 szeptemberében az addig centralizáltan működő MVGYOSZ átalakult önálló jogi személyiséggel rendelkező tagegyesületek ernyőszerzetévé, ezért a közép és felsőfokú oktatásban résztvevő látássérült tanulók számára vonatkozó friss, országos adatokkal a szövetség titkársága már nem tudott segítségre lenni.

Aktuális adatokért az Oktatási és Kulturális Minisztériumhoz (OKM) fordultam. Az OKM Statisztikai Osztálya által szolgáltatott adatok alapján a 2007/2008. tanévben:

- középfokú oktatásban (szakiskolák, gimnáziumok és szakközépiskolák együtt)
 - 130 gyengénlátó és
 - 135 vak tanuló részesül;
- felsőoktatásra vonatkozóan fogyatékoság szerinti részletezettségű adatokkal azonban a minisztérium sem rendelkezik.²⁰

A kissé hiányos adatok ellenére is megállapítható az az öröndetes tény, hogy ma már egyre nő azoknak a látássérült fiataloknak a száma, akik részt vesznek a közép- vagy felsőfokú oktatásban. A képző intézmények is sokkal fogadóképesebbek a sérült személyekkel kapcsolatban, mind tárgyi-technikai felszereltségben, mind pedig emberi hozzáállás tekintetében.

A továbbtanuló diákok részére a középszintű oktatáshoz szükséges tankönyveket a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének könyvtárai csak részben, a felsőoktatáshoz szükséges szakirodalmat pedig egyáltalán nem tudják biztosítani. Így ez a feladat a felsőoktatási intézmények könyvtáaira, a szakkönyvtárakra és a megyei illetve városi könyvtárakra, tehát tulajdonképpen a teljes könyvtári rendszerre hárul.

¹⁹ A MVGYOSZ adatai alapján.

²⁰ Az Oktatási és Kulturális Minisztérium Statisztikai Osztályának adatai alapján.

IV. A fogyatékkal élők könyvtári ellátására irányuló törekvések

- ✓ 1950-ben terjesztették elő és 1952-ben 10 állam aláírásával ratifikálták az UNESCO Firenzei Egyezményét. Az egyezmény alapján a vak és egyéb sérült olvasók minden könyvtári dokumentumhoz és szolgáltatáshoz ingyen juthatnak hozzá.²¹
- ✓ 1972-ben egy másik UNESCO kiáltvány már így fogalmazott: „... a közművelődési könyvtár ...szolgáltatásainak körét egyebek között hozzáférhetőségének javításával, gépi olvasási segédeszközökkel, öregbetűs és hangszalagra mondott könyvekkel, kórházi és szociális intézményi szolgálattal, valamint otthoni személyes ellátással terjesztheti ki azokra, akiknek erre a legnagyobb szükségük van.”²²
- ✓ Ugyancsak 1972-ben az IFLA²³ közművelődési könyvtári szekciójának ajánlása szerint a közművelődési könyvtár feladata mindössze annyi, hogy tájékoztatást tudjon adni a vakok szervezeteiről és könyvtárainak szolgáltatásairól.
- ✓ 1977-ben az IFLA létrehozott egy speciális, kizárólag vakokkal foglalkozó munkacsoportot, amely 1983-ban önálló szekcióvá vált.
- ✓ Az 1986-os IFLA normatívákban a vakok közművelődési könyvtári ellátását csak lehetőségként említik. A közművelődési könyvtáraknak továbbra is a közvetítő szerepét hangsúlyozzák.²⁴

Magyarországon az 1972-es Budapesten rendezett IFLA konferencia után kezdtek el foglalkozni a hátrányos helyzetű emberekkel.

- ✓ Az 1976-os törvényerejű rendelet újrászabályozta a könyvtárügyet, és már tételesen sorolta fel azokat a csoportokat, amelyek számára speciális könyvtári ellátás szükséges.
- ✓ 1997-ben megszületett a könyvtári terület saját ágazati törvénye: **a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény**. Ennek értelmében a könyvtáraknak mindenki számára megközelíthetőnek kell lenni és mindenki számára biztosítania kell az információhoz való hozzáférést. Ezt igazolják az alábbi gondolatok:

²¹ Skaliczki Judit: Vakok, könyvek, könyvtárak. In: Könyvtári Figyelő 33. évf. (1987) 5. sz. 555. p.

²² Varjú Zsuzsanna: A vakok könyvtári ellátásának helyzete Magyarországon. In: Könyvtári Figyelő 6. (42.) évf. (1996) 2. sz. 247. p.

²³ International Federation of Library Association (Könyvtári Egyesületek és Intézmények Nemzetközi Szövetsége)

²⁴ Varjú Zsuzsanna i.m. 248. p.

„Az információs társadalom és a demokratikus jogállam működésének alapfeltétele a könyvtári rendszer, amelyen keresztül az információk szabadon, bárki számára hozzáférhetők. A könyvtári ellátás fenntartása és fejlesztése az állampolgárok és a társadalom egésze szempontjából szükséges, a könyvtári és információs szolgáltatás állami fenntartása stratégiai jelentőségű. A könyvtári rendszernek az állampolgárok érdekeit kell szolgálnia.”

„4. § Mindenkinek joga, hogy

b) igénybe vegye a nyilvános könyvtári ellátás rendszerét, ... ”

„54. § (1) A nyilvános könyvtár alapkövetelményei:

a) mindenki által használható és megközelíthető, ”²⁵

IV.1. A látássérültek könyvtári ellátása

Magyarországon a vakok és gyengénlátók könyvtári dokumentumokkal való ellátása „kétszatornás”.²⁶ Egyrészt a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének könyvtárain, másrészt pedig a közkönyvtárakon keresztül történik.

A Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége (MVGYOSZ) megalakulása óta feladatának tekinti, hogy segítse tagjainak művelődését, tanulását és az ezekhez szükséges eszközök biztosítását. Céljait speciálisan a vakok számára készített dokumentumok előállításával, terjesztésével, illetve ezek gyűjtésével, megőrzésével és szolgáltatásával éri el. Az MVGYOSZ könyvtárai:

- **Braille-könyvtár**
- **Hangoskönyvtár**, és a működéséhez szükséges dokumentumokat biztosító **Stúdió**

Az első **Braille-könyvtár** Budapesten 1896-ban nyílt meg. A Braille-nyomdával, a stúdióval és a hangoskönyvtárral együtt 1973-ban költözött jelenlegi helyére, a Sipeky-villába. A könyvtár jelenlegi állománya közel 1000 mű, amely kb. 11 000 ezer kötetet jelent. 2007-ben a beiratkozott olvasók száma 203, közülük a rendszeres látogatóké kb. 112 fő.²⁷ A Braille kötetek általában 27-30 oldalt tartalmaznak és 21 centiméteres gerincmérettel rendelkeznek. Pl. az Egri csillagok 19 kötet, a Háború és béke pedig 58 kötet terjedelmű. Ebből kitűnik, hogy a pontírasú könyvek mennyivel nagyobb helyigényűek, mint síkírasú változataik. A

²⁵ 1997. CXL. Törvény

<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=9559> (2008. január 18.)

²⁶ Katsányi Sándor: A könyvtár szociális feladatai. In: A könyvtár szociális funkciója (tanulmánygyűjtemény). Bp. : OSZK-KMK, 1995. 14. p.

²⁷ A Braille Könyvtár 2007. december 31-i adatai alapján.

Szövetség Braille-nyomdája a nagyteljesítményű nyomtató ellenére sem tud lépést tartani a könyvtár, valamint a vak társadalom igényeivel. A Vakok Általános Iskolája is rendelkezik Braille-könyvtárral, mely teljesen zártkörű és gyűjteménye az iskolai kötelező irodalmat tartalmazza.

Különösen a felnőtt korban látásukat elvesztők számára igen fontos információhordozó eszköz a hangoskönyv. A **Hangoskönyvtár** 1961-óta működik. Ekkor még nem létezett hangstúdió, csak néhány lelkes könyvkészítő-felolvasó és vak hangtechnikus munkatárs. **Stúdióról** 1973-óta beszélhetünk. Ekkor vált professzionálissá a hanganyagok előállítás. A felvételek a kilencvenes évek elejéig analóg technikával, orsóra készültek. Egy átlagos mű terjedelme 10-15 orsót is jelenthetett. A 90-es évek elején tért át a könyvtár a lényegesen kevesebb helyigényű hangkazetták alkalmazására. Minden felolvasott könyv négy példányban készült, az ötödik a „mesterpéldány” volt, amely az Országos Széchényi Könyvtár kötelezpéldány állományát képezte.

2003 óta a hangoskönyvek digitális hangrögzítéssel készülnek. 2005-től pedig nemcsak hangkazettán, hanem MP3 formátumban, CD-lemezen is kölcsönözhető. Évente megközelítően 120 művet, mintegy 1500 órányi hanganyagot állítanak elő. A gimnáziumi és középiskolás tankönyvek széles választéka készült el hangos változatban. Ugyanez a felsőoktatási intézmények tananyagairól sajnos nem mondható el. A felsőoktatásban korlátozott számban résztvevő vak diákoknak ezért más információhordozókra, más könyvtárakra, vagy segítőkéz családjukra, tanáraikra és diáktársaikra kell hagyatkozniuk a tananyagot illetően.

A hangoskönyvtár jelenlegi alapterülete 150 m², az olvasói tér ennek az egynegyede, háromnegyed részén pedig tömörraktár helyezkedik el. Az olvasói tér szűkösségéből következik, hogy helyben használatra nincs lehetőség. A könyvtár állománya jelenleg kb. 3100-3200 hangkazettán megjelent műből áll, melyek négy, illetve hat példányban állnak a könyvtárhasználók rendelkezésére. 250 könyv már MP3 formátumban, CD-lemezen is hozzáférhető. A beiratkozott olvasók száma 2 978 fő. A többes példányszám ellenére is sokszor heteket kell várni egy-egy sikerkönyvre. A könyvtár hetente két teljes és egy fél napot tart nyitva. A vidéki olvasókat postai úton látják el hangzó irodalommal.²⁸

²⁸ A statisztikai adatok a Braille- és a hangoskönyvtár nyilvántartásaiból, az egyéb adatok pedig a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének éves beszámolójából származnak.

IV.2. A könyvtár szociális funkciója

Egy-egy társadalom civilizáltságát az is jelzi, hogyan gondoskodik a támogatásra szoruló, beteg emberekről. Biztosít-e lehetőséget arra, hogy valamelyest enyhítsen a hátrányos helyzetűek gondjain, hogy azok az egészségesekéhez közelítő, lehető legteljesebb életet élhessék.

A nyilvános könyvtárak kialakulását Angliában a 18-19. században az elesettek felemelésére irányuló törekvés eredményezte. A közkönyvtárak tehát kezdettől részt vettek a kulturális és szociális jogok társadalmi szintű kiterjesztésében. Főként ideológiai tényezők hatására olykor vállalták, máskor megtagadták ezt a feladatot. A vakok számára a könyvtár lehet az a hely, ahol az ismeretek olyan információhordozókon találhatók, amelyeket ők is tudnak használni. Az információ hiánya hátrányt jelent, amely egyéb hátrányok sorát vonhatja maga után, ezért a könyvtárt tekintjük azon alapintézmények egyikének, melynek feladata, hogy segítse az ismeretekhez, és ezáltal a tudáshoz való hozzáférést a fogyatékkal élők számára is, és ezzel esélyt teremtsen számukra a társadalomba történő integrálódáshoz.²⁹

A nyilvános könyvtári ellátásról szóló 1997. évi CXL. törvény, összhangban a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvénnyel ismét előtérbe helyezi a könyvtárakat, mint az esélyegyenlőség megvalósulásának egyik lehetséges színterét. Mostanára megteremtődtek a megfelelő állami és szociális intézmények, társadalmi és civil szervezetek. Alapítványok, egyesületek kezdték meg tevékenységüket. A könyvtáraknak az is feladata, hogy felkutassák a megfelelő partnereket és érdekképviselői szerveket, és törekedjenek a velük folytatott együttműködés kialakítására.³⁰

IV.3. Könyvtári stratégiák

A magyar könyvtárpolitika célja nem más, mint az egész könyvtári rendszert alkalmassá tenni a felhalmozott tudásnak, a műveltségnek, lakóhelytől és településtípustól független, egyenlő esélyű hozzáférhetővé tételére, ezzel is segítve a leszakadó térségek és csoportok felzárkózását.

E cél elérése érdekében dolgozta ki a kulturális tárca könyvtári osztálya a könyvtárügy stratégiai céljait a 2003-2007 közötti, majd pedig a 2008-2013 közötti időszakra. A stratégiai

²⁹ Skaliczki Judit: Vakok, könyvek, könyvtárak. In: Könyvtári Figyelő 33. évf. 1987. 5. sz. 550. p.

³⁰ Bartos Éva: Szemléletváltás a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátásában. Pulman-konferencia (Szolnok, 2002. március 7-8.) In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 11. évf. (2002) 5. sz. 3-7. p.

terv azért fontos dokumentum, mert irányt mutat a rendszerbe tartozó könyvtáraknak, ezen túlmenően pedig tájékoztat más, külső szervezeteket az ágazat várható fejlődéséről, illetve megmutatja a lehetséges együttműködési pontokat.

„**A könyvtárügy stratégiája 2003 - 2007**” című dokumentum kiemelt feladatként jelöli meg a hátrányos helyzetű könyvtárhasználók ellátásának kezelését, ezzel segítve elő beilleszkedésüket a társadalomba.

„**A könyvtárügy stratégiája 2008-2013**” című anyag szerint az elkövetkező időszakban tovább folytatódik a fogyatékkal élők kiemelt támogatása, valamint hozzáférésük színvonalának növelése az információkhoz, adatokhoz és a könyvtári szolgáltatások jelentős részéhez. A dokumentum a célok megvalósításához szükséges források biztosítékaként az Európai Unió pályázatokat jelöli meg.

IV.4. A könyvtári fejlesztések anyagi forrásai

Az 1997. évi CXL. törvény a nyilvános könyvtári ellátás megvalósításához szükséges feladatok finanszírozására központi költségvetési és fenntartói erőforrásokat is hozzárendel. Ezek a pénzeszközök azonban nem mindig fedezik a szükségleteket. A könyvtárak külső és belső akadálymentesítése, a fogyatékosok számára szükséges speciális ismerethordozók és a hagyományos dokumentumok megjelenítéséhez, olvasásához szükséges programok, illetve eszközök beszerzése igen költséges. További terhet jelent a dolgozók folyamatos képzése, felkészítése az új, rehabilitációs szemlélet elfogadására és továbbadására, a technikai újdonosságok használatára. Ezért a könyvtárak igyekeznek minden kínálkozó lehetőséget kihasználni az újabb erőforrások megteremtésére. Ezek lehetnek a különféle projektek és pályázatok.

IV.5. Az utóbbi évek könyvtári területet érintő jelentősebb pályázati lehetőségei

A kulturális tárca pályázatai 1998-tól folyamatosan hozzájárulnak a társadalmi integráció könyvtári programjának megvalósulásához:

- Évente érdekeltségnövelő támogatás, a megfelelő állománygyarapítás biztosításához.
- Telematikai pályázatok több éven keresztül a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (NKÖM) - Informatikai Kormánybizottság (IK), és a NKÖM – Informatikai és Hírközlési Minisztérium (IHM) részéről, a jó minőségű internet kapcsolat és számítógépes infrastruktúra kialakításához. Ez alapvető feltétele a könyvtári információkhoz és dokumentumokhoz való intellektuális hozzáférés biztosításának.

- 2001-ben NKÖM pályázat “Korszerű könyvtári rendszer, korszerű könyvtári környezet” címmel. A könyvtárak külső és belső akadálymentesítésének megvalósításához, a számítástechnikai infrastruktúra fejlesztéséhez (internet-csatlakozás, lokális hálózat, számítástechnikai eszközök, könyvtári szoftver).
- 2002-ben a NKÖM Könyvtári osztálya – a könyvtári terület 2003-2007-es stratégiájának részeként – megtervezte a “Minőségfejlesztés 21” elnevezésű projektjét, amely a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával valósult meg. A minőségi szolgáltatás megszervezésének igénye hívta életre a programot, amelynek részét képezte egy hároméves pályázati ciklus 2003-2006 között. A programban a könyvtári szolgáltatások fejlesztésével kapcsolatban kiemelt helyet kapott a fogyatékkal élők könyvtári szolgáltatásának megszervezése.
- A Nemzeti Kulturális Alapprogram Könyvtári Szakmai Kollégiuma évente az esélyegyenlőség megvalósításához nyújt forrásokat.
- 2003-ban „Korszerű könyvtárak, minőségfejlesztés” című pályázat, melynek célja, a könyvtárosok felkészítése a korszerű technikai eszközök használatára.
- 2004-ben „A könyvtár nem csak a látóké” pályázat, a vakok és gyengénlátók számára szükséges számítástechnikai eszközök beszerzésére.³¹
- 2008-tól az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében további pályázati források válnak elérhetővé. A projektek az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósulnak meg. A célok között szerepelnek:
 - a virtuális könyvtári szolgáltatások fejlesztése, honlapok akadálymentesítése;
 - a fogyatékkal élő emberek tájékozódását, kiszolgálását támogató eszközök elérhetővé tétele, akadálymentes munkahelyek kialakítása;
 - olvasást népszerűsítő programok, könyvtárhasználati és információkeresési képzések fogyatékkal élők számára;
 - könyvtárosok képzése a korszerű könyvtári szolgáltatások megvalósítása érdekében;
 - könyvtári dokumentumok digitalizálása.³²

A kulturális tárcán kívül más állami és civil szervezetek is hozzájárulnak az esélyegyenlőség ügyének előmozdításához:

³¹ Skaliczki Judit: Esélyteremtés, hozzáférés, minőségi szolgáltatások: féldőben a hazai könyvtárügy stratégiája.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 53. évf. (2006) 1. sz. 3-14. p.

³² Könyvtári Fejlesztések az Új Magyarország Fejlesztési Terv segítségével
<http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=1503&articleID=229932&ctag=articlelist&iid=1> (2008. 02. 06.)

- A Soros Alapítvány évek óta változó célú pályázatokkal támogatja a könyvtári szolgáltatások fejlesztését, az információhoz való hozzáférés esélyegyenlőségének javítását.³³
- Szociális és Munkaügyi Minisztérium pályázata „2007 – Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Év” keretében, figyelemfelhívó program támogatására. Célja: az esélyegyenlőség előmozdítása, jó gyakorlat bemutatása révén a sokszínű társadalom előnyeinek propagálása a hátrányos megkülönböztetés leküzdésére.
- Szociális és Munkaügyi Minisztérium megbízásából a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet pályázata a fogyatékkal élő felnőttek képzésének támogatására.
- Fogyatékosok Esélye Közalapítvány (Szociális és Munkaügyi Minisztérium és Oktatási és Kulturális Minisztérium által támogatott) pályázatai, a fogyatékkal élő személyek ellátásának elősegítésére.
- 2007-ben „Esélyegyenlőség” – Ingyenes Internetes Oktatási Program, a Magyar Telekom Nyrt. pályázata. Az internet-felhasználási kultúra elterjesztésére, a távoktatás és a távmunka lehetőségének mentális előkészítésére.
- Az Informatika a Látássérültekért Alapítvány pályázata 2007-ben. Különböző informatikai eszközök adományozása látássérült személyek részére, ezzel támogatva sikeres részvételüket az oktatásban, képzésben.

³³ Soros Alapítvány Évkönyv 2000. Könyvtár-támogatási program

http://adata.hu/_soros/Soros_evkonyvek.nsf/11fcbf9d3d07fd42c1256d3600346085/e0bb159078ed0653c1256da700391ddf?OpenDocument (2007. 12. 12.)

V. Hogyan juthat egy látássérült információhoz?

V.1. Braille írás

A vakok számára a Braille írás jelenti az írásbeliséget, de ez nem volt mindig így. 250 évvel ezelőtt úgy tartották, hogy a vakok nem képezhetők. 200 éve V. Haüy volt az első, aki intézetet alapított a vakok számára. A pontírást megalkotó Louis Braille gyermekkorában egy baleset következtében veszítette el látását. A ma is használatos rendszerhez az ötletet és az alapot Charles Barbier „éjszakai írása” adta, aki a látók számára sötétben is olvasható titkosírást talált ki. Rendszerének lényege: a francia ABC 36 betűjét egy 6*6-os kockában helyezte el. A sorokat vízszintesen és függőlegesen megszámozta, így minden betűt egy kétjegyű szám jelölt. A számokat árral papírra szurkálta.

Braille az alapötletből átvette a papírra domborítás lehetőségét, de nem kód-, hanem karakterírást fejlesztett belőle. Összesen 6 pontnyi egység egy karakter helye. A 6 pont egy kis álló téglalapban helyezkedik el úgy, hogy a téglalap 3 pont magas és 2 pontnyi széles. A pontok számozása fentről lefelé történik a baloldali soron. Attól függően, hogy a 6 lehetséges pontból melyeket használjuk fel (melyeket domborítjuk ki) kapunk egy betűt, vagy más karaktert. A pontok nagysága mindig egyforma, erőssége az értelmezés szempontjából lényegtelen.

Magyarországon 1893-ban vezették be a pontírást, mint a vakok számára általános írásformát. A mai magyar pontrendszer Mihályik Lajos tanár nevéhez fűződik. A különböző nyelvek azonos betűinek jele egyforma, az ékezetes és a kétjegyű betűk viszont külön jelet kaptak. Az elmúlt időben a Braille könyvek olvasása háttérbe szorult. Ennek több oka is van. Igen költséges az előállításuk, és a könyvek terjedelmesek, nehezek, gondot okoz egyszerre több kötet szállítása. Ugyanakkor a technika fejlődése és az elektronizáció egyre több – a látássérültek számára is jól használható – információszerzési lehetőséget biztosít. Ennek ellenére a pontírású könyvek soha nem szorulhatnak ki teljesen a látássérültek életéből, hiszen ez olvasástudatlanságukat jelentené.

V.2. Hangoskönyvek

A látássérültek számára a hatvanas évek eleje óta olvasnak fel könyveket a vakok szövetségében. A vak felhasználók szerint akkor jó egy elkészített mű, ha a felolvasó nem eljártssza, hanem mindvégig háttérben maradva, a szöveget értő módon tolmácsolja.

Sokáig csak a vakok intézetének keretei között folyt a munka, de az utóbbi néhány év alatt dinamikus fejlődő területté nőtte ki magát a hazai hangoskönyv-kiadás. Már nem csak a vakok hallgatnak hangoskönyvet. Bárki megteheti, hiszen vezetés, utazás vagy akár sportolás, takarítás közben is kellemes szórakozást nyújtanak. Jellemzően azok a művek kelendők hangzó változatban, amelyeket korábban már nyomtatásban is megismertek az olvasók. Ezek a kiadványok azonban lényegesen különböznek a vakok és látássérültek számára készült, minden hangsúlyt, érzelmi és értelmi intonációt mellőző hanganyagoktól. A művek – kiadói megállapodástól függően – a teljes szöveget hivatottak visszaadni színész tolmácsolásában, esetleg zenével, hangulati hanghatásokkal aláfestve.³⁴

A korábbi években Magyarországon csak a Kossuth Kiadó és a Mojzer Kiadó közösen jelentetett meg hallgatható kiadványokat. Napjainkban viszont egyre több kiadó számára jelent jó üzleti lehetőséget a hangoskönyvek megjelentetése.

V.3. Hibrid hangoskönyvek

Digitális hangoskönyv készítésénél a mű felolvasásakor a hangrögzítés nem analóg módon egy magnóval, hanem egy hangkártyával digitálisan történik. A felvett anyag a könyv írott (HTML-szerű) változatával együtt egy CD-re kerül és kimondottan erre a célra kifejlesztett olvasóprogram segítségével hallgatható meg, illetve a képernyőn el is olvasható. A hibrid könyv elnevezés tehát onnan származik, hogy a tárolt információ kétféleképpen hallgatható meg. Egyrészt a már említett előre felvett emberi hangon, másrészt pedig beszéd szintetizátor segítségével.

Ez a könyvtípus nem csak Magyarországon terjedt el. Az oxfordi egyetemen a **DAISY** rendszert (Digital Audio-based Information System = digitális audioinformációs rendszer) használva állítottak elő olyan digitális könyvet, amely lehetővé teszi a vak hallgatóknak és a

³⁴ Szluka Eszter: Dübörög a hangoskönyvpiac. In: FigyelőNet 2007. november 17.
http://www.fn.hu/magazin/20071112/duborog_hangoskonyvpiac/ (2008. 02. 05.)

tanároknak a szövegbeli navigálást, és a szövegben egyes adatok kijelölését. A rendszer segítségével akár 22 órás audioanyag tárolható egyetlen CD lemezen.³⁵

V.4. Öregbetűs könyvek

Ez a dokumentumtípus azoknak a gyengénlátó, szembeteg vagy idős embereknek, továbbá a diszlexiásoknak jelent olvasnivalót, akik a normál betűs könyveket nem, vagy csak nehezen tudják elolvasni. Az öregbetűs kötetek Times New Roman betűtípussal, 16 pontos betűmérettel készülnek. Jelenleg a Fekete Sas Kiadó foglalkozik öregbetűs könyvek kiadásával.

V.5. Elektronikus dokumentumok és az olvasásukhoz szükséges segédeszközök

A 20. század végén az élet minden területén kiemelt jelentőségűvé vált a számítástechnikai ismeretek elsajátítása. Fokozottan igaz ez a csökkentlátású emberekre. A látássérültek az 1990-es évek eleje óta használnak személyi számítógépet. A számítógép egy olyan fontos eszköz, melyet vakon is ugyanolyan jó teljesítménnyel lehet használni, mint látóként.

Az elektronikus dokumentumok kizárólag számítógéppel olvasható információhordozók. A hagyományos dokumentumtípusok számítógépes feldolgozásával a látássérült emberek számukra eddig elérhetetlen forrásokhoz férhetnek hozzá. A számítástechnika nem csak szórakozási lehetőséget jelent, hanem semmi mással nem helyettesíthető tanulási és ismeretszerzési lehetőséget is biztosít. Emellett mindennapi, széles körű kommunikációra is módot ad. A számítógép és az internet nagyban javíthatja a látássérültek életminőségét, sokuknak egyetlen kapocs a külvilággal, vagy az egyetlen lehetőség arra, hogy munkát vállaljanak. A látássérültek számára a számítógép önállóságot is jelent, csökkenti függőségüket látó embertársaiktól. Önálló használatához azonban a vakoknak és gyengénlátóknak speciális programokra és eszközökre van szükségük.

V.5.1. A gyengénlátók számára szükséges speciális informatikai eszközök

A számítógépet használó gyengénlátó emberek vagy nagyméretű monitort, és/vagy képernyőnagyító programot használnak.

- ✓ Nagyméretű monitor

³⁵ Digitális beszélő könyv vakoknak. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 49. évf. (2002) 2. sz. 93 p. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=553&issue_id=38 (2008. 01. 12.)

Általában 19"-os, vagy ennél nagyobb méretű monitor lehet megfelelő. E mellett sokan használnak különböző képernyőnagyító szoftvereket.

✓ Képernyőnagyító programok

Olyan szoftverek, amelyek segítségével a képernyőn látható kép és szöveg felnagyítható. Lehetőség van a kontraszt beállítására, az egérmutató méretének megváltoztatására is. Hazai fejlesztésű képernyőnagyító program nincs. A külföldi megoldások közül a Zoomtext és a Magic a leginkább kedveltek.³⁶

V.5.2. A vakok számára szükséges speciális informatikai eszközök

A vak embereknek egy ún. képernyőolvasó szoftverre és egy ehhez kapcsolódó szövegfelolvasóra (beszédszintetizátor), vagy egy Braille kijelzőre van szükségük. A siketvak emberek számára kizárólag a tapintható információt nyújtó, pontírású kijelzővel felszerelt számítógép jelent megoldást. Mindkét fogyatékos csoport számára alapvető a lapolvasó és az optikai karakterfelismerő program.³⁷

V.5.2.1. Képernyőolvasó programok

Olyan szoftverek, amelyek vak emberek számára hozzáférhetővé teszik a képernyő üzeneteit. Ez történhet hangkártyán, külső beszélőegységen vagy pontírású kijelzőn keresztül, attól függően, milyen eszközt részesít előnyben a felhasználó, illetve a képernyőolvasó programok milyen eszközöket támogatnak.

Magyarországon az 1980-as évek közepétől használnak a vakok beszélő számítógépeket. Az Arató András és Vaspöri Teréz által fejlesztett eszközök voltak az elsők. Vaspöri Teréz írta a text-to-speech (szöveget beszéddé alakító) rendszer zömét, egy egykarakteres braille kijelzőt és egy 144 szót tartalmazó fixszavas angol beszédszintetizátort használva. Arató András pedig a fejlesztőrendszert készítette el úgy, hogy vakon is lehetett vele dolgozni. A BraiLab termékcsalád 3 tagból áll: BraiLab basic alapgép, BraiLab Plus és a BraiLab PC.

✓ BraiLab basic alapgép

1985-ben került forgalomba. 64 Kbyte memóriával ellátott basic interpreter gép volt.

✓ BraiLab Plus

³⁶ Szuha Mihály: Információ-technológia alapú eszközök a látássérült emberek szolgálatában <http://www.vakalap.hu/?akt%20menu=1050> (2008. 01. 17.)

³⁷ Szuha Mihály: Információ-technológia alapú eszközök a látássérült emberek szolgálatában

A termékcsalád 1987-ben piacra került tagja, amely 256 Kbyte-os memóriával, floppy meghajtóval és CP/M operációs rendszerrel rendelkezett. A BraiLab Plus-ok már főként munkaeszközként kerültek felhasználásra.

✓ BraiLab PC

1991-ben került forgalomba a BraiLab-család utolsó tagja. Lényegében egy hangszóró, amely felolvassa a leütött, illetve a képernyőre kiírt karaktereket. Több alkalommal bocsátottak ki a hozzátartozó szoftvercsomagból újabb verziót. A BraiLab PC újdonsága az előzőekhez képest egyrészt, hogy a szövegfelismerő program és a vakok által használható beszélő rendszer egyazon számítógép alatt fut. Az újításhoz tartozik még, hogy a rendszer segédprogramokkal is bővült:

- Többféle kódkészlet használatát és a BraiLab PC paramétereinek megváltoztatását lehetővé tevő program.
- „Meghangosító” rendszer, amely segítséget jelent a „rosszul beszélő” programok hangosításában.
- Kivételszótár-kezelő, amely a rendhagyó kiejtésű szavak helyes kiejtését segíti.

A BraiLab család tagjairól elmondható, hogy megbízható hardverrel és szoftverrel kerültek forgalomba, és az árak csak töredéke a hasonló nyugati segédeszközökének. A fejlesztők a hangsúlyt a programok intelligenciájának növelésére helyezték, és nem a már jól érthető beszéd tökéletesítésére.³⁸

A DOS rendszert a vak számítógéphasználók szinte még a látóknál is ügyesebben használták. A vak számítógéphasználók esélyegyenlősége azonban csak egy-két évig tartott. 1995 körül már nálunk is széles körben elterjedt a Windows operációs rendszer, amely gyorsan kiszorította a DOS-t. A számítástechnika fejlődésével a látássérültek újabb problémákkal találták szembe magukat. A Windows alapú rendszer használata számukra sokkal nehezebb, hiszen ennek felülete tele van grafikákkal, képekkel. Azonban ahhoz, hogy ne maradjanak le látó embertársaiktól, meg kellett tanulniuk ezt a rendszert is. A világ nagy fejlesztő cégei különböző – már Windows alatt is használható – szoftvereket készítettek a látássérülteknek. Ezek a szoftverek már nem robotos hangzású, hanem egészen emberközeli hangminőséget nyújtanak. A legtöbb esetben a beszédsebesség, a hangmagasság állítható, a felolvasás az

³⁸ Rozemberczki Zoltán, Vaspöri Teréz, Zsolnai László: Hogyan dolgozunk a hálózaton vakon BRAILAB PC-vel
<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/muszaki/szamech/wan/netwshop/netwsh98/rozember/rozember.htm>
(2008. 01. 25.)

írásjeleknek megfelelően hangsúlyoz. Magyarországon a legelterjedtebb Windows alapú felolvasó szoftverek: a Win Talker, a Windows-Eyes és a JAWS.

✓ Win Talker

Az egyik legrégebbi program, amely először vált hozzáférhetővé magyar nyelven is. A programból 1999–2003 között kb. 200 példányt vettek meg Magyarországon. Jelentősen olcsóbb a többi Windowsos képernyő-felolvasónál. 2003 után a szoftver gyártója nem folytatta a termék fejlesztését, ezért a program csak régebbi operációs rendszerek alatt működik (Windows 95, 98).

✓ Windows-Eyes

Amerikai fejlesztésű, angol nyelvű program, amely jól együttműködik az internet-böngészőkkel. Magyar kiejtéssel és szókészlettel sajnos nem kapható, ezért Magyarországon csak kevés példány van belőle, bár néhány hozzáértő, a témával foglalkozó látássérült utasításokat írt hozzá és a dokumentációból fordítást is készített.

✓ JAWS for Windows

A „JAWS” egy szóösszetételből származik: Job Access With Speech, azaz „munkához jutás beszéden keresztül”. A JAWS szintén hangkártyán keresztül működik, beszédszintetizátor segítségével, mely a nagy világnyelveken képes megszólalni. A JAWS jól tudja olvasni a weblapokat, együttműködik az Internet Explorerrel, felolvassa a linkeket, kereteket, táblázatokat, grafikus címkéket és a HTML egyéb speciális elemeit. A Win Talkernél és a Windows-Eyesnél sokkal jobban személyre szabható. A képzettebb látássérült felhasználók minden egyes alkalmazáshoz saját beszédkörnyezetet definiálhatnak. A fejlesztők gyakran adnak ki újabb verziókat és hibajavításokat. Hátránya: nagyon magas az ára.³⁹

V.5.2.2. Pontírású kijelzők

Az úgynevezett *Braille-kijelzők*, amelyek a hagyományos billentyűzet alá helyezhető segédeszközök. Ezek a kijelzők pontírasos jelekkel domborítva jelenítik meg a képernyő egy területét. Húsz, negyven, hatvan és nyolcvan karakteres változatban gyártják. Rendkívül magas árak miatt Magyarországon nagyon kevés található belőlük.

³⁹ Pirosné Pető Tímea: Géptípusok, programok. (A vakok könyvtári számítógép használata) In: Könyvtári Figyelő 17. (53.) évf. (2006) 2. sz. 270. p.

V.5.2.3. Optikai karakterfelismerő programok

Az optikai karakterfelismerő (*Optical Character Recognition=OCR*) programok a lapolvasóra (scanner) helyezett síknyomtatású dokumentumokat olvassák be a számítógépre és alakítják szerkeszthető és felolvasható szöveggé. A vakok és gyengénlátók körében nagy népszerűségnek örvendenek, mert egy szövegfelolvasó programmal összekapcsolva képesek visszaadni az önálló olvasás élményét. Magyarországi elterjedését annak is köszönheti, hogy a fejlesztő cég az Informatika a Látássérültekért Alapítványon keresztül ingyenes szoftverekkel támogatja a csökkentlátású felhasználókat.⁴⁰

V.5.3. Új szoftverek látássérülteknek

✓ **SpeakBoard** – a beszélő számítógép

A **SpeakBoard** olyan szoftver, melynek segítségével magyar nyelven, természetes hangzású női, vagy férfihangon, lehet felolvasatni Word dokumentumokat, e-maileket, weblapokat, PDF dokumentumokat, szöveges állományokat és minden más szöveget amely a képernyőn megjelenik. A szöveges állományokat át tudja átalakítani **wav**-formátumúra. A wav a digitális audióállományok egyik adatformátuma, amely nem tömöríti az adatait, de képes a tömörített adatok tárolására.

A programot gyengénlátók is használhatják a képernyőn megjelenő apró feliratok felolvasására, vagy akár hosszabb dokumentumok meghallgatására is, úgy, hogy közben a képernyőn követhetik az elhangzottakat. A betűk mérete tetszés szerint növelhető.

A szoftver a Speech Technology Kft. 2001-ben bevezetett fejlesztése.⁴¹

✓ **DEX** – hangrögzítő és felolvasószoftver

A világon elsőként Magyarországon próbálhatták ki a vakok és gyengénlátók azt az új szoftvert, amely nemcsak felolvassa az elektronikus írott szöveget, hanem képes azt szerkeszteni és rögzíteni, továbbá a hangzást befolyásoló szerkesztési lehetőséggel is rendelkezik. A **DEX** programot a T-Online támogatásával az Informatika a Látássérültekért Alapítvány fejlesztői készítették el a Budapesti Műszaki Egyetem kutatásait felhasználva. A dramatizált elektronikus könyvet szerkesztő és hangoskönyvet konvertáló programot 2007. október 15-én, a Fehér Bot nemzetközi napja alkalmából mutatták be.

⁴⁰ Szuhaj Mihály: Információ-technológia alapú eszközök a látássérült emberek szolgálatában

⁴¹ SpeakBoard - A beszélő számítógép http://download.chip.eu/hu/SpeakBoard-1.0.0.11._543297.html
(2008. 04. 8.)

A program lehetővé teszi a letöltött szöveg MP3 formátumba rögzítését, így az később – internetkapcsolat nélkül – hordozható lejátszón vagy számítógépen meghallgatható. A program bárki számára, ingyenesen letölthető az Informatika a Látássérültekért Alapítvány honlapjáról (www.infoalap.hu). Használata nagy segítség lehet az idős, az öregedéssel járó látásromlás, vagy cukorbetegség miatt csökkent látóképességű embereknek is.⁴²

V.6. A vakok sajtótermékei

- **Vakok Világa** - A Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének legjelentősebb kiadványa. A külföldön élő magyar látássérültek számára is biztosít olvasnivalót. Megjelenik Braille és síkírásban, valamint hangos változatban is. 1938-ban jelent meg először, de akkor még csak pontírásban. A látók részéről jelentkező igény hívta életre 1953 januárjában a síkírásos változatát. A pontírásos változat havonta kétszer, a síkírásos havonta egyszer jelenik meg. A folyóirat a vak társadalom belső ügyeit tárgyalja. Rendszeresen hírt ad a szövetségi hivatal munkájáról és a látássérülteket érintő eseményekről. Tizenöt állandó rovata a gyakorlati élet szinte minden területét felöleli. Tájékoztató jogügyi, egészségügyi kérdésekről és sportról. Közöl olvasói leveleket, meghívókat, pályázati felhívásokat. A folyóirat kiadását támogatja a Nemzeti Kulturális Alap, és többször nyert pályázatot a Soros Alapítványtól is.
- **Irodalmi Füzetek:** Az indulásakor Irodalmi Értesítő néven jelent meg. Pontírással, kéthavonta adják ki. A Szövetség irodalmi életének jelentős orgánuma. Figyelemmel kíséri az irodalmi eseményeket és irodalmi műsorok anyagát tartalmazza. Vak írók és költők műveit népszerűsíti, bemutatja az új kiadványokat.
- **Zene – Kultúra:** Korábban Zenei Élet néven jelent meg. Havonta, pontírásos formában kerül kiadásra. A zenei élet híreiről, koncertekről tudósít. Riportokat közöl neves zene-művészekről.
- **Gyógymasszörök lapja:** Havonta adják ki pontírással, és hangos melléklete is van. Szakmai cikkeket és érdekességeket közöl.
- **Kitekintő:** Havonta megjelenő pontírású kiadvány. A világ tudományos életéről tájékoztatja az olvasókat.

⁴² Szatmári Péter: Hangrögzítő és felolvasó szoftver – vakoknak. In: Rádiótechnika, 2008. február
<http://www.szpeti.hu/oldal.php?cikk=cikkek/2008/3> (2008. 02. 15.)

- **Lapról-Hangra:** Kéthetente kazettán megjelenő hangos újság. Különböző időszaki kiadványok cikkeiből válogat.
- **Rádió-TV műsor:** Hetente közli a rádió és televízió műsorát. A Braille RTV-újság csak kivonatokat tartalmaz a TV műsorokból. A teljes változat azonban megrendelhető floppyn és elektronikusan is.
- **MVGYOSZ hírlevél:** 2007-től elektronikus formában hetente jelenik meg. A vak élet aktuális híreit és pályázati lehetőségeket tartalmaz.

VI. A könyvtárak megújuló szolgáltatásai

A számítástechnika megjelenése, és gyors ütemű fejlődése igen jelentős mértékben megváltoztatta életünk minden területét. Az információ-technológiában rejlő lehetőségek a fogyatékkal élők számára is új reményt adtak életminőségük javítására, megkönnyítve részvételüket az ép emberek társadalmában. De talán egyetlen más hátrányos helyzetű csoport ellátási lehetőségeiben sem történt akkora változás, mint a vakok és gyengénlátók esetében. Technikailag lehetőség nyílt arra, hogy a nyomtatott vagy digitális formában elérhető dokumentumok a vakok számára is értelmezhető formában, hangos szöveggént vagy Braille-írással jelenjenek meg. A technikai lehetőség természetesen nem jelenti feltétlenül a tényleges elérhetőséget. A szöveg konvertálásához szükséges gépek rendkívül drágák, az érintettek részére a legtöbb esetben megfizethetetlenek. A könyvtárakra éppen ezen a ponton hárul fontos szerep, hiszen részben rajtuk keresztül valósulhat meg a vakok és látásukban korlátozottak számára a technikai eszközök tényleges használata. Mindez új kihívást jelent a könyvtárak számára, melyek erre az új kihívásra új szolgáltatások bevezetésével reagáltak.

A könyvtárak feladata tehát három részből tevődik össze:

- a megfelelő gépek és szoftverek biztosítása,
- a látássérültek könyvtárhasználatának meghonosítása,
- a vakokkal és gyengénlátókkal való foglalkozás módszereinek elsajátítása.

VI.1. A vak és látássérült könyvtárlátogatók száma

A kérdés szinte adja magát: Vajon hány csökkentlátású ember veszi igénybe a könyvtárak szolgáltatásait? Sajnos nincs országos statisztikai adat a könyvtárhasználó látássérültek számáról és az általuk igénybe vett szolgáltatások gyakoriságáról. Még a nyilvános könyvtárak statisztikai adatait feldolgozó és összegző Könyvtári Intézetben sem tudtak erről tájékoztatást adni. Érdeklődésemre az alábbi választ kaptam: „Sajnos ilyen adatokkal nem rendelkezünk. Alkalmi fölmérések tárgya lehet e kérdés.”

Elgondolkodtató tény, hogy miközben törvény biztosít jogokat a fogyatékos emberek könyvtárhasználatához, állami és civil források pedig megteremtik mindehhez az anyagi és tárgyi feltételeket, ugyanakkor a döntéshozók nem várják el a könyvtáraktól, hogy „mérjék” a fogyatékkal élők könyvtárhasználatát. Az 1997. évi CXL. törvény a statisztikai adatok szolgáltatását a nyilvános könyvtárak alapkövetelményeként jelöli meg, de nem teszi

kötelezővé a sérült emberekről történő adatszolgáltatást. Így a könyvtárak csak esetlegesen, saját belátásuk szerint tartanak nyilván erre vonatkozó adatokat.

A könyvtáros kollégákhoz fordultam segítségért. A könyvtárosok (Katalist: <https://listserv.niif.hu/mailman/listinfo/katalist>) és a Műszaki könyvtárosok levelezőlistáján (Muszkon: <https://listserv.niif.hu/mailman/listinfo/muszkon>) kértem, hogy küldjenek adatokat saját könyvtárak nyilvántartásaiból. Mindössze huszonegy könyvtárból kaptam visszajelzést. A választ adó könyvtárak megoszlása könyvtártípusonként:

Megyei és városi könyvtár	Felsőoktatási intézmény könyvtára	Szakkönyvtár
8	6	7

A kapott információk alapján az alábbi következtetésekre jutottam:

- ✓ A hét szakkönyvtárból ötnek egyáltalán nem, kettőnek pedig csekély számban ugyan, de vannak látássérült olvasói.
- ✓ A felsőoktatási intézmények könyvtárai közül kettőben egyáltalán nem, háromban pedig csak 1-1 esetben fordultak meg látáskárosodott olvasók. Volt azonban egy vidéki egyetemi könyvtár, amelynek nyilvántartása szerint 2006-ban 14 látássérült olvasója volt. Ez az aránytalanság valószínűleg abból adódik, hogy bizonyos intézményekben az érzékszervi fogyatékoság eleve kizáró ok a hallgatók felvételénél, hiszen olyan szakmák képzése folyik, ahol alapvető elvárás a jó látás. A felsőoktatási intézmények könyvtárai közül több azt is jelezte, hogy technikailag sincs felkészülve a sérült olvasók fogadására, mert nem rendelkeznek az ellátásukhoz szükséges speciális eszközökkel.
- ✓ A legnagyobb olvasótábort és a legjobb felszereltséget a megyei és városi könyvtárak tudhatják magukénak. Látáscsökkent olvasója mindegyiknek van, és többségében rendelkeznek felolvasószoftverrel. A nagyobb könyvtárakban több olyan számítógép is található, melyet felszereltek a vakok számára szükséges különleges eszközökkel.

VI.2. Szolgáltatások látássérülteknek

Azt, hogy egy könyvtár milyen kapcsolatot épít ki, és milyen szolgáltatásokkal várja a fogyatékkal élő embereket, több tényező befolyásolja. Meghatározó lehet a könyvtár típusa, feladatköre, a társadalmi közeg, amely körülveszi, azaz a látogatók összetétele és igénye.

Nagyon fontos a könyvtár dolgozóinak segítőkészsége, és nem utolsósorban függ a könyvtár anyagi lehetőségeitől.

Az alábbi részben a látássérültek esélyegyenlőségének megvalósítására irányuló törekvéseket szeretném érzékeltetni néhány könyvtár szolgáltatásainak bemutatásán keresztül.

VI.2.1. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest

Nemzeti könyvtárunk Budapesten, a Budavári Palota F épületében található.

A fogyatékkal élők számára a könyvtár használata teljes mértékben ingyenes. Az OSZK a Braille írású könyvekből nagy terjedelmük miatt nem gyűjt kötelezpéldányokat. Egy megállapodás értelmében a pontírasú könyveket csak a MGVYOSZ Braille könyvtárában őrzik. Hangskönyvekből készül ugyan ún. „mesterpéldány”, amely tulajdonképpen a kötelezpéldánynak felel meg, de ezt sem az OSZK-ban, hanem a MGVYOSZ Hangskönyvtárában tárolják.

A hangos- és öregbetűs könyvekből csak azok kerülnek be a nemzeti könyvtár állományába, amelyek kereskedelmi forgalomban kaphatók.

A könyvtár épülete minden oldalról akadálymentes. A Budavári Palota F épületének főbejáratán érkezők a 7. emeleti olvasótermet az aula bal oldalán található, hangos funkcióval felszerelt és Braille feliratokkal ellátott lifttel közelíthetik meg. A főbejárat szintjén, a beiratkozási pultnál dolgozó könyvtárostól tájékozódást segítő hangostérképet igényelhetnek.

A 7. emeleti olvasói térben, a multimédia olvasóteremben szkennelrel, hangos böngészővel és nagyítószoftverrel felszerelt munkaállomás várja az érdeklődőket, ahol biztosított az internet elérése, és használhatják a számítógépes katalógusokat is. Ezen kívül természetesen, szükség esetén személyes kísérőt is biztosítanak, aki a látássérült könyvtárhasználó rendelkezésére áll.

A könyvtár akadálymentesítéséhez jelentős támogatást nyújtott a Fogyatékosok Esélye Közalapítvány.⁴³

Szerettem volna megtudni, hogy hány regisztrált látássérült olvasója van a nemzeti könyvtárnak. Érdeklődésemre sajnos azt a választ kaptam, hogy erre vonatkozó adatokat nem tartalmaz a könyvtár nyilvántartása.

⁴³ Az Országos Széchényi Könyvtár honlapja.

http://www.oszk.hu/frame_hu.htm?hun/konyvtar/szervfel/tajdoksz/olvtajsz/olvtajsz_akadalymentes_magyar_hu.htm (2008. 01. 12.)

VI.2.2. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) Központi Könyvtára – a 2004-2008-as időszakra szóló stratégiai terve mellékleteként – több évre szóló programot dolgozott ki a hátrányos helyzetű olvasók könyvtárhasználatának támogatása érdekében. Ez magában foglalja a látássérültek sajátos igényeinek kielégítését segítő műszaki-informatikai eszközök beszerzését, állományfejlesztést, képzést, rendezvények szervezését, és a közönségkapcsolatok ápolását.

A FSZEK Központi könyvtára és legtöbb tagkönyvtára akadálymentesen közelíthető meg, és a látássérültek részére számos speciális szolgáltatást nyújtanak.

A könyvtárnak kezdetektől van **hangoskönyv-állománya**. A kerületi tagkönyvtárak is kérhetnek ebből a központi kazettaanyagból. Az elmúlt években felfrissítették az állományt, és a Corvina számítógépes rendszerben is kereshetővé tették. A választékban klasszikus regény és krimi egyaránt megtalálható, CD-lemezen vagy magnókazettán.

Az **öregbetűs könyvek** szintén a csökkentlátók könyvtárhasználatát könnyítik meg. A könyvtár földszintjén külön témacsoportban vannak a kölcsönözhető öregbetűs könyvek.

A csökkentlátók **nagyítókat** is igénybe vehetnek helyben olvasáshoz a könyvtár területén. Ugyancsak számukra hasznos a könyvtár negyedik szintjén, az általános olvasóteremben található **mechanikus nagyítókészülék**. A készülék lapjára fektetett könyv vagy folyóirat szövege a mellette lévő monitoron sokszoros nagyításban olvasható.

A Fogyatékosok Esélye Közalapítvány által kiírt „A látássérült személyek információhoz való hozzáférését segítő segédeszközök, kiegészítő informatikai eszközök beszerzésére és kölcsönzésére” című pályázat és a Nemzeti Kulturális Alapprogram pályázata lehetőséget nyújtott speciális szoftverek és informatikai eszközök beszerzésére.⁴⁴

A Központi Könyvtár 5 számítógépén (négy a főépületben, egy a Zenei gyűjteményben) használható a felolvasó és karakterfelismerő szoftver. Minden géphez csatlakoztattak fejhallgatót és szkennert. Az olvasók rendelkezésére áll egy hálózati Braille nyomtató is. A gépeken Windows XP Professional operációs rendszer fut, és JAWS for Windows 4.02 magyar, illetve JAWS for Windows 5.0 angol szoftvereket telepítették. A karakterfelismerést az Omnipage Pro 12.0-ás verziója végzi. A Zenei gyűjteményben található gépre Braille Music Editort telepítettek, amely zenei kottaszerkesztő és nyomtató program.

⁴⁴ Téchy Tünde: „Együtt egymásért” – Vakok és látássérültek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárában. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 52. évf. (2005) 6. sz. 268-272. p.

A felsorolt eszközök az alábbi tevékenységeket teszik lehetővé:

- a könyvtár síknyomású dokumentumait olvashatják, hallgathatják, illetve Braille-ban kinyomtathatják;
- használhatják a gépi katalógust;
- saját szövegeket szerkeszthetnek;
- internetet, online adatbázisokat érhetnek el;
- kottát szerkeszthetnek, és Braille-kottát nyomtathatnak.

Az új szolgáltatások bevezetéséhez szükség volt speciális olvasóhelyek kialakítására. A hardverelemek elhelyezése és a szoftverkörnyezet megteremtése olyan informatikus szakemberekkel volt megoldható, akik maguk is ismerik a Braille-írást és Braille-kottáírást. A felhasználói szempontok maximális érvényesítése csak segítségükkel volt lehetséges.

A felkészülés része volt az olvasószolgálatos kollégák részvétele a MVGYOSZ által szervezett felhasználói tanfolyamokon. A 24 órás kurzus alatt a JAWS for Windows használatát tanulták meg. A Központi Könyvtárban dolgozó tájékoztató könyvtárosoknak a szolgáltatás feltételeiről, a JAWS for Windows, a Braille Music Editor és a Braille-nyomtató tulajdonságairól tartottak rövid képzést. Végül a Központi Könyvtárba beiratkozott látássérült olvasókat levélben értesítették az új szolgáltatások bevezetéséről.

Az igazoltan látássérült olvasóknak nem kell beiratkozási díjat fizetniük, és számos szolgáltatást ingyenesen vehetnek igénybe:

- CD alapú hangoskönyvek 6 mű erejéig 2 hétre, a kazetta alapúak ugyancsak 6 címig 4 hétre kölcsönözhetők,
- CD-lejátszó és kazettás magnó kölcsönzése,
- internet-használat és Braille nyomtatás 15 lapig,

Floppyra vagy CD-re mentés esetén a floppy vagy CD árát kell megfizetni.⁴⁵

A könyvtár teljes nyitva tartási ideje alatt szervezett segítő szolgálat működik, amely a portaszolgálatnál kérhető. A szolgáltatások megismertetéséhez, népszerűsítéséhez jelentősen hozzájárul, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár honlapjának van akadálymentes változata is.

2007-ben a FSZEK központi és tagkönyvtáraiban összesen 451 fő érvényes tagsággal bíró látássérült olvasót tartottak nyilván. Ebből 3 fő gyerek, 37 a nyugdíjban és a GYES-en lévők együttes száma, 6 fő látogatójegyes és 405 fő aktív dolgozó.

⁴⁵ A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár honlapja

<http://www.fszek.hu/latasserulteknek/szolgáltatások> (2008. 01. 12.)

VI.2.3. Békés Megyei Könyvtár, Békéscsaba

A Békés Megyei Könyvtár tevékenységei között mindig fontos területként szerepelt a hátrányos helyzetű olvasók ellátása. Az esélyegyenlőség megvalósulása érdekében tájékoztató nyomtatványokkal, tanfolyamokkal, rendezvényekkel igyekeznek a fogyatékkal élő olvasókhöz közelebb vinni az intézményt.

A hangoskönyveket 1988-tól gyűjtik. A könyvtár ma már több mint 500 műből álló gyűjteménnyel várja a látássérülteket, az újabb művek pedig már CD-lemezen is hozzáférhetők. A hangoskönyvek többsége szépirodalom, csak elvétve találni köztük szakirodalmat. Kezdetben a Soros Alapítvány segítségével szinte ingyen jutottak ezekhez az információhordozókhoz. Ma azonban már csak igen borsos áron szerezhetők be. A könyvtár gyakran él a jól működő könyvtárközi kölcsönzés lehetőségével.

A gyengénlátók kölcsönözhetnek magnetofont, öregbetűs könyveket, valamint PRISMA nagyítókészüléket. Négy számítógép JAWS for Windows illetve Magic for Windows szoftverrel és optikai karakterfelismerő programmal áll a vak és gyengénlátó olvasók rendelkezésére.

A könyvtár épülete akadálymentesen közelíthető meg. Az épületbe való bejutást széles rámpák és fotocellás ajtók biztosítják. Ugyancsak az akadálymentesítés jegyében vezetősávot alakítottak ki a vak látogatók részére, amely a Fogyatékosok Esélye Közalapítvány pályázatán nyert pénzből valósulhatott meg.

A könyvtár számos funkciója mellett szociális szereppel is bír, hiszen a társadalom széles rétegeivel áll kapcsolatban. Kiemelt könyvtári feladatként kezelik a megye egész területére kiterjedő hangoskönyv kölcsönzést, a könyvek házhoz szállítását, valamint a számítógép és internet-használói tanfolyamok ingyenes megszervezését. A könyvtár dolgozói részt vesznek a fogyatékkal élők szervezeteinek közösségi programjain, valamint értesítik őket új szolgáltatásaikról és beszerzéseikről.

Az intézmény kollektívája 1999-ben munkája elismeréseként megkapta a Braille emlékérem arany fokozatát.

A könyvtárnak 2007-ben 52 beiratkozott vak és gyengénlátó olvasója volt. Ez a viszonylag nagy szám annak is köszönhető, hogy az intézmény 22 éve igen jó kapcsolatot tart fenn a Vakok és

Gyengénlátók Megyei Szervezetével. Az olvasók, illetve segítők havonta, kéthavonta keresik fel a könyvtárat.⁴⁶

VI.2.4. Könyvtári Intézet

A Könyvtári Intézet feladata a könyvtárak, mint a tudásalapú társadalom alapintézményeinek fejlesztése, működésük és szolgáltatásaik valós igényekhez alakítása, a társadalomban elfoglalt helyük megerősítése, valamint a szakmai politika támogatása. Ennek szellemében a Könyvtári Intézet több, interneten elérhető szolgáltatással segíti a sérült embereket:

- ✓ Hasznos tudnivaló a fogyatékkal élőknek és segítőknek, hogy mely könyvtárak alkalmasak a sérült olvasók fogadására, milyenek a könyvtárak építészeti feltételei, milyen speciális eszközökkel, dokumentumokkal rendelkeznek. Erre szolgál a Könyvtári Intézet honlapján olvasható összeállítás, amely egy 2004-ben végzett felmérés alapján tartalmazza a fogyatékkal élők számára valamilyen mértékben használható könyvtárak adatait. A felmérés alkalmával az ODR-tagkönyvtárakról, a felsőoktatási és tudományos könyvtárakról, valamint a városi könyvtárakról tájékozódtak. A nyilvántartásba folyamatosan bekerülhetnek azok a könyvtárak, melyek felszereltsége, dokumentum-ellátottsága megváltozott, és képessé váltak a fogyatékkal élők fogadására.
- ✓ Lehetőség van tájékozódni azoknak az eszközöknek beszerzési lehetőségeiről, melyek segítik a fogyatékkal élőket:
 - optikai segédeszközök,
 - mechanikus segédeszközök,
 - elektronikus segédeszközök,
 - egyéb, a könyvtárakban való eligazodást segítő eszközök (hangos-térkép, Braille feliratok, hangos lift, burkolati vezetővonalak stb.).
- ✓ A honlap tartalmazza azoknak az intézményeknek az elérhetőségét, melyek az egyes segédeszközök kölcsönzését tudják biztosítani.

⁴⁶ A Békés Megyei Könyvtár rendelkezésemre bocsátott dokumentumai alapján.

- ✓ A Könyvtári Intézet 2006-tól új, „Pályázati figyelő” szolgáltatás indított. Folyamatosan figyeli mindazokat a weboldalakat, internetes portálokat, amelyeken a könyvtári szakmát érintő pályázati kiírások jelennek meg, és rendszeresen hírt ad az országos érvényességű pályázati lehetőségekről.

A regionális jelentőségű pályázatokról vagy a megyei könyvtárak honlapjain, vagy a megyei és regionális pályázati lehetőségeket közlő weboldalakon találnak információkat.

A határon túli könyvtárak számára szóló pályázatokról a Pro Hungaris alapítvány szolgáltatása gondoskodik (www.prohungaris.hu).⁴⁷

⁴⁷ A Könyvtári Intézet honlapja. <http://www.ki.oszk.hu/107/news.php> (2007. 11. 15.)

VII. Webhasználat, digitális és online szolgáltatások

VII.1. Új adathordozók, adatbázisok és kommunikációs lehetőségek

A könyvtár – folyamatosan változó igények által meghatározott szempontok szerint – dokumentumokat gyűjt, az összegyűjtött dokumentumokat feldolgozza, megőrzi és rendelkezésre bocsátja. Ez a klasszikus tevékenységi kör az utóbbi évtizedekben lezajlott információs forradalom eredményeként folyamatosan szélesedett. A digitális technika robbanásszerű könyvtári elterjedése a könyvtári szolgáltatások további bővülését eredményezte. Mindez a távközlési csatornákon keresztül történő, távoli elérésű adatbázisok többnyire offline használatával kezdődött, majd az interaktivitást lehetővé tevő online eléréssel gyarapodott. Ezt követték a helyi elérést is biztosító CD-ROM-ok.

A technika könyvtári felhasználásának kiszélesedését jelentette a beérkező könyvtári dokumentumok adatairól készült adatbázisok előállítása és az így létrehozott információs tartalmak, az online katalógusok elérhetőségének megteremtése. Ezzel a könyvtárak maguk is nyilvános hozzáférésű adatbázisok gazdáivá váltak.

A hálózaton elérhető könyvkatalógusok csak másodlagos információkat tartalmaznak a keresett műről. A fejlődés következő lépése az elsődleges, teljes terjedelmű tartalmak megjelenése. Ezek eleinte a korábban már hagyományos (papír alapú) formában megjelent cikkek, könyvek voltak. Napjainkban azonban egyre több a csak elektronikus formában megjelenő online tartalom.

Az internet új kommunikációs lehetőséget is biztosít. Az elektronikus levelezés (E-mail, MSN, Skype) gyors, olcsó és kényelmes módja a kapcsolatteremtésnek. Az elektronikus fórumok pedig lehetővé teszik a folyamatos tájékozódást, segítségkérést és tapasztalatszerét.⁴⁸

VII.2. Online katalógusok

Ma már egyre nagyobb számban vannak olyan könyvtárak, amelyek interneten keresztül elérhető katalógussal, más néven OPAC-kal⁴⁹ rendelkeznek. Ezekben az adott gyűjtemény anyagának bibliográfiai és tartalmi adatait (szerző, cím, tárgyszó, stb.) kereshetjük vissza.

⁴⁸ Moldován István: Internet a könyvtárban, könyvtár az Interneten. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 7. évf. (1998) 1. sz. 33-38. p.

⁴⁹ Online Public Access Catalog

Sokszor speciális katalógusok is részei az OPAC-oknak. Ilyen különleges adatbázisok például a folyóiratok tartalmát indexelő analitikus katalógusok.

A legtöbb esetben hatékonyabban kutathatunk egy-egy mű után akkor, ha az úgynevezett közös katalógusokat használjuk, hiszen ezekben több könyvtár OPAC-jának az anyaga egyszerre kérdezhető le.

Nagy jelentőséggel bír az **Országos Széchényi Könyvtár** OPAC-ja, amely rendkívül adatgazdag. A nemzeti könyvtár elektronikus katalógusán kívül más lényeges rendszerek is elérhetőek benne. Ilyen például: a Nemzeti Periodika Adatbázis (NPA), amely a magyarországi nyilvános könyvtárakban lévő összes külföldi kiadású folyóirat bibliográfiai- és lelőhelyadatait tartalmazza.

Magyarország legnagyobb közös katalógusa a **Magyar Országos Közös Katalógus** (MOKKA). A jelentősebb hazai könyvtárak OPAC-jait egyesíti (pl.: OSZK, ELTE Egyetemi Könyvtár, SZTE Egyetemi Könyvtár, MTA Könyvtára, stb.). Előnyét akkor érezzük igazán, amikor olyan könyveket keresünk, amelyekből az országban csak néhány példány található. A rendszer pontosan megmondja, hogy melyik könyvtár gyűjteményében, milyen jelzeten van a kívánt mű, és könyvtárközi kölcsönzéssel hozzá is juthatunk.

Hasonló a funkciója az **Országos Dokumentumellátó Rendszernek** (ODR) is. Az ODR-nek a MOKKA-hoz képest több intézmény a tagja, tehát itt egyidejűleg még több könyvtár anyagában kereshetünk.

A látássérült emberek esélyegyenlőségének megvalósulása szempontjából nagyon fontos, hogy ezeket a katalógusokat önállóan, megbízhatóan tudják használni. Az Informatika a Látássérültekért Alapítvány vezetőjéhez, Szuhaj Mihályhoz – ő maga is vak – fordultam segítségért. Kértem, hogy röviden véleményezzék a fent említett katalógusokat és két igen elterjedt integrált könyvtári rendszert: a **Corvina** és **Aleph** rendszereket. Vajon mennyire tudják ezeket a vak emberek használni?

Az alapítványtól az alábbi véleményt kaptam:

✓ **Az OSZK katalógusai**

http://nektar2.oszk.hu/librivation_hun.html

„A kereső a JAWS programot használók számára jól használható, a találatok külön táblázatokban szerepelnek, jól áttekinthetően.”

✓ **MOKKA**

<http://www.mokka.hu/>

„Ez is jól használható, egyetlen probléma: a képhivatkozásokhoz nincs alternatív szöveg beállítva.

Pl: kepek/oszklogo

Medea Services Group

kepek/medeabanner

img/zaszlo_e

Az alternatív szöveget a képernyőolvasó felolvassa, így megkönnyíti az oldalon található ábrák értelmezését.”

✓ **ODR**

<http://odr.lib.klte.hu/>

„A kereső teljesen akadálymentes.”

✓ **A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Corvina rendszerű katalógusa**

<http://saman.fszek.hu/WebPac/CorvinaWeb>

„A kereső teljesen akadálymentes.”

✓ **A BME-OMIKK Aleph rendszerű katalógusa**

<http://aleph.omikk.bme.hu/F?RN=889932325>

„A kereső jól használható.”

Nagyon szerencsés dolognak tartom, hogy legnagyobb országos katalógusainkról és a legelterjedtebbek közé tartozó könyvtári rendszerekről ilyen kedvezően vélekednek egy olyan civil szervezet szakemberei, akik a vak embereket segítik, problémáikat és igényeiket jól ismerik.

Az Informatika a Látássérültekért Alapítványtól kapott információ szerint 2008-ban már elmondható, hogy a számítógépet használó vak emberek körében a legelterjedtebb a JAWS felolvasó szoftver. A program eredeti verziója ugyan nagyon drága, de a demo változat letölthető az alapítvány honlapjáról. Ez a változat is teljes körű szolgáltatást nyújt, de használata azzal a kényelmetlenséggel jár, hogy 40 perc elteltével a számítógépet újra kell indítani. Az alapítvány a programból évente – pályázat keretében – ingyenes példányokat is biztosít a rászorulóknak.

VII.3. Katalógusok az átlagos vak felhasználók „szemszögéből”

Az alapítvány szakembereinek véleményén túl más forrásból is próbáltam információt szerezni. A vak emberek levelezési listáján (Vak-lista: <https://mailman.kfki.hu/listinfo/vak-lista>) kértem a listatagokat, hogy osszák meg velem bármely, általuk használt könyvtár online katalógusával kapcsolatos tapasztalataikat. Mindössze két választ kaptam (ez részben betudható a válaszadásra megszabott határidő rövidegének is). Mindkét válaszoló (V. O. és M. P.) rendszeresen használja a lakóhelye szerinti könyvtár számítógépes katalógusát. V. O. a *Székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár TextLib*, M. P. pedig a *Kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár OLIB* rendszerű katalógusát. Mindketten igen pozitívan nyilatkoztak mind a könyvtárak honlapját, mind pedig a katalógus használhatóságát illetően. Áttekinthetőnek, könnyen kezelhetőnek találják ezeket az oldalakat. Kifejezetten örülnek a lehetőségnek, hogy önállóan kereshetik ki a szükséges könyveket és nincsenek a könyvtárosok segítségére szorulva.

Kérésemre (életükben először) mindketten megpróbálkoztak az OSZK és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár katalógusának használatával. Mindketten vakok és a JAWS képernyőolvasót használják. Tapasztalataikból idézek néhány gondolatot:

OSZK katalógusa:

V. O.:

„Megnéztem a katalógust, hát nem a legjobb, de ha muszáj, lehet használni. A legfurcsább az volt, hogy a táblázatok fölött az „összegzés:” után angolul van, hogy mit tartalmaz a táblázat. Úgy gondolom, hogy az oldal nem a képernyőolvasó miatt használható nehézkesen, hiszen úgy tűnik mindent sikerül feldolgoznia. Valószínűleg szakmabélieknek készült, és egy olyan átlag ember számára is, aki nem képernyőolvasóval használja, nehezen értelmezhető.”

M. P.:

„Ahogy bejött a honlap, már mindjárt a keresést mutatta. A keresett találatok mind könnyen olvashatók, a teljes megjelenítés is, a rekord tárolását is kipróbáltam, tehát tényleg kitűnő!”

„Azt pedig külön köszönöm, hogy felhívtad rá a figyelmem, mert ez egy igazi aranybánya a kutakodó embernek. Már ennél az egyetlen próbánál is találtam olyan könyvet, amiről még soha nem hallottam. Most jut eszembe, egy ismerősöm is mesélte, hogy rendszeresen használja (szintén JAWS-zal), és ő is azt mondta róla, hogy jól kezelhető.”

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár katalógusa:

V. O.:

„Megnéztem a Szabó Ervin honlapját is, itt könnyen megtalálható a katalógus. Jól is használható, nekem szokatlan volt, hogy nincs annyi lehetőség, mint a Textlib-es katalógusnál, tehát vagy csak szerzőre, vagy csak címre, stb. lehet kerestetni, a Vörösmartynál meg egyszerre több adatot is meg lehet adni. Az viszont nagyon jó, hogy be lehet állítani, hogy hány találatot mutasson egy oldalon, sajnos ez a Vörösmartynál nincs, és ha sok találat van, ez nagyon kényelmetlen. Közben megnéztem még egyszer, láttam, hogy van összetett keresés is, ott tényleg több mezőt is ki lehetett tölteni. Furcsa volt, hogy az egyszerű kereséshez szerzőként megadtam Schmidt Egon nevét, és nem csak az ő saját művei jöttek ki, hanem azok is, amiket gondolom „csak” fordíthatott, vagy bármi egyéb köze lehetett hozzá.”

„Azt hiszem összességében elmondható, hogy mindkét katalógust lehet használni, főleg ha rendszeresen használja valaki, akkor könnyen meg lehet szokni a sajátosságokat, még ha elsőre egy kicsit bonyolultnak is tűnik egy-egy oldal. Persze az nem mellékes, hogy valaki mennyire biztos a számítógép ill. a JAWS használatában.”

M. P.:

„megnéztem a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár honlapját, és bizony az valamiért tényleg használhatatlan, mert sehogy nem tudtam elérni a katalógusát, pedig elvileg van látássérülteknek készült változat is. Végülis magát a honlapot jól lehet használni, egy kis ügyeskedéssel a grafikus változatot is, annak ellenére, hogy állandóan frissítgeti magát, viszont a könyvtár katalógusát egyik változatnál sem tudom megnyitni. Ha rákattintok a katalógushivatkozásra, egyszerűen nem csinál semmit.”

Meglepő, hogy két ember azonos weboldalakat ugyanazzal a felolvasószoftverrel használ, és mégis ennyire eltérően vélekedik a minőségükről. De gondoljunk csak bele, egyazon program használata esetén két látó ember eredményessége is eltérhet egymástól, hiszen a keresés sikerét technikai (a képernyőolvasó és a böngésző beállításai) és emberi tényezők egyaránt befolyásolhatják.

A dolgozat kilencedik fejezetében – a húsz látáskárosodott ember által kitöltött kérdőív kiértékelésekor – még érintőlegesen visszatérek az online katalógusok használatára.

VII.4. A vakok webhasználatának nehézségei

A világhálón való tájékozódás sokkal körülményesebb és időigényesebb egy látássérült ember számára. A látó emberek által oly könnyen kezelhető egeret a vakok nem használják. A képernyő-felolvasó program használatával sokkal lassúbb az információk feldolgozása, hiszen a látássérült nem látja teljes egészében a képernyőt, ezért azt részletről-részletre a fejében kell összeraknia a hallott vagy tapintott információkból. Így jelentősen lelassul az interneten való

böngészés (kb. 2-10-szer több időt vesz igénybe), attól függően, hogy mennyire ismeri a felhasználó az adott weblapot.⁵⁰

Az elektronikus dokumentumoknál alkalmazott kiemelések, különféle betűtípusok és más tipográfiai megoldások alkalmazása sem jelent segítséget. Fogalmi szinten a vakoknak is ismerős a félkövér, dőlt, aláhúzott stb. betűtípus, de lényegi jelentése nincs. Amíg egy látó számára egy jól szerkesztett szövegről már az első pillantásra kitűnik a lényeg, addig a látássérültnek a beszélőrendszerrel végig kell olvastatnia a teljes dokumentumot ahhoz, hogy megkapja a lényegi információkat. Tehát egy látássérült internetezőnek jóval több idejébe kerül ugyanannak a tudásanyagának a megszerzése, mint látó társainak.

A vak ember számára olykor teljesen mást jelent egy információ, mint egy látó számára. Egy látó számára egy kép, vagy egy szín árnyalatai is tartalom hordozói lehetnek. Sok esetben felesleges a látássérülttel közölni, hogy mi van a képen, inkább azt érdemes tudatni, hogy mit szeretnénk azzal kifejezni. Ugyanis a látássérültek jelentős részénél – főként azoknál, akik már vakon születtek – nincs meg a látvány-fogalom közvetlen asszociációs képessége. Nehezíti az internet használatát a képek, grafikák, diagrammok, karakterkészletek sokasága, különféle animációk, frame-ek használata. (Például a repülő ékezeteknél a felolvasó az é helyett aposztrófot ejt ki, így a szöveg szinte érthetetlen lesz.)

Különösen rossz tendencia a lényeges szöveges vagy navigációs tartalmat animált formában megjelenítő webes elemek és technológiák használata, hiszen a pillanatonként változó tartalmú képernyőterületeken semmilyen segítő eszköz nem lesz képes felismerni az éppen megjelenő tartalmat. Még az egyszerű szöveget is lehetséges a weben vakok számára majdnem teljesen értelmezhetetlen módon, kétdimenziós elrendezésben publikálni. Itt a bonyolult táblázatokról, táblázatok celláiba beágyazott táblázatokról van szó. A többhasábos szövegekkel a modernebb segítő technológiák szerencsére már igen eredményesen megbirkóznak.⁵¹

Nagy könnyebbséget jelent a látássérülteknek, ha egy weboldal akadálymentes. A legnagyobb gondot a már elkészített lapok utólagos akadálymentesítése okozza. Amikor ezek a portálok készültek, akkor készítőik egyáltalán nem gondoltak a látássérültekre, így az oldalakat utólag kell módosítani, vagy teljesen új, alternatív felületeket készíteni hozzájuk. Ezek megoldása

⁵⁰ Szuhaj Mihály: Információ-technológia alapú eszközök a látássérült emberek szolgálatában

<http://www.vakalap.hu/?akt%20menu=1050> (2008. 01. 17.)

⁵¹ Varga Klára: Az Internet a vakok számára is hozzáférhető. In: Magyar Nemzet 2006. január 22.

http://www.infoalap.hu/index.php?akt_menu=1110 (2008. 01. 29.)

jóval drágább és időigényesebb, mintha már az eredeti tervek készítésekor is szem előtt tartották volna a vakok igényeit, hiszen az csak a töredékébe került volna az utólagos módosításoknak.

VII.5. Mitől lesz egy honlap akadálymentes?

Egy „vakbarát” honlap szerkesztésénél figyelni kell arra, hogy a látássérült ember először azt az információt kapja meg, ami alapján el tudja dönteni, hogy a további tartalom számára szükséges, vagy sem.

Egy vakos oldal készítésénél az is lényeges szempont, hogy a vak felhasználóknak nagymértékben kell a memóriájukra támaszkodniuk. Ezért jó, ha az oldalak szerkesztése egyszerű és következetes. Célszerű tehát olyan weboldalt tervezni, amely kinézetre egyszerű, de a szöveges része tartalmas.⁵²

Néhány tanács akadálymentes weboldalak készítéséhez:

- Fontos arra ügyelni, hogy a honlap fő szolgáltatásai flash- és Java-kódok nélkül is elérhetők legyenek. Az alkalmanként bejelentkező dinamikus flash grafikat igény szerint átugorhatóvá kell tenni.
- Semmiképp sem szabad a navigációs pontokat kizárólag grafikus elemekhez (pl. ikonokhoz, képekhez) kötni. A böngészést, a honlap bejárását lehetővé kell tenni szöveges kapcsolókon keresztül is.
- A HTML file-okban használandó betűméret, és betűtípus ajánlásokat lehetőleg a stíluslapokon kell megadni, nem pedig magukban a HTML file-okban. Így lehetővé válik, hogy a gyengénlátók igényeik szerint átméretezzék, nagyítsák az oldalon található szövegeket.
- Nagyon fontos, hogy ha HTML-től különböző file-formátumot használunk (pl. PDF, DOC) legyen HTML megfelelője.⁵³

⁵² Pál Zsolt: Alapelvek honlapok látássérültek számára is olvasható változatainak elkészítéséhez
<http://mek.oszk.hu/html/irattar/vakosfelulet.htm> (2007. 11. 25.)

⁵³ Moldován István: Könyvtárak akadálymentesítése az Interneten. Internet Fiesta 2008. (Debrecen, 2008. március 27.)
<http://mek.oszk.hu/html/irattar/eloadas/2008/akadalyment.ppt> (2008. 04. 10.)

VII.6. Szakmai összefogás az elektronikus szolgáltatások fejlesztéséért

A digitális tartalmak megjelenését, széles körű terjesztését az egész társadalom igényli. Elmondhatjuk azonban, hogy a fogyatékkal élők az elektronikus szolgáltatások egyik legfontosabb célcsoportját képezik. Az elkövetkező időszak egyik nagy kihívása a könyvtárak és levéltárak számára, hogy a társadalom valamennyi tagjának megfelelő, elérhető módon biztosítsák az elektronikusan kezelt információkhoz való hozzáférést. A könyvtárak szerepe a tudáshoz való hozzáférés biztosításában megváltozott. A digitalizálási munkák nemcsak a jelennek szólnak, hiszen a szövegek hosszú távú megőrzését és szolgáltatathatóságát is jelentik. Természetesen ezt a hatalmas feladatot nem önmagában kell egy-egy könyvtárnak megoldania. Saját, virtuális könyvtárának létrehozásával, és más intézményekkel együttműködve kell kielégítenie az igényeket. Az elektronikus dokumentumok tárolása, visszakeresése, a copyright stb. számtalan problémát vetnek fel. Megoldásukhoz nemzetközi együttműködésre van szükség. Ezek a megfontolások készítették az Európai Unió néhány nagy közkönyvtárának szakembereit az 1995-ben induló PubliCA program kidolgozására. Az akció fő célja az volt, hogy előmozdítsa a közkönyvtárak információs szolgáltatásainak fejlesztését az Európai Unió egész területén. E programot követően, 2001-ben indult a PULMAN projekt, amely a közkönyvtárak, múzeumok és levéltárak együttműködését segítette elő. Fokozott figyelmet szentelt a közkönyvtárakban történő internet-használattal kapcsolatos gyakorlati ismeretek fejlesztésének, növelte az információhoz való hozzáférés formáit és színvonalát. A PULMAN programjának megvalósítását két évre tervezték. Céljait az Európai Bizottság támogatta, mert hozzájárult az „elektronikus Európa” („e-Európa”) megvalósulásához. Mindkét programban részt vehettek Közép- és Kelet-Európa könyvtárai is. Magyarország a kezdetektől részt vett a PULMAN tevékenységében.⁵⁴

A PULMAN folytatásaként hozta létre a korábbi menedzsmet a CALIMERA-projektet. A program célja, olyan helyi digitális szolgáltatások kialakítása, amelyek felhasználóbarát hozzáférést eredményeznek a kulturális javakhoz.

⁵⁴ Billédiné Holló Ibolya: Az európai könyvtárpolitika új irányjai: a PULMAN Network of Excellence.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 50. évf. (2003) 1. sz.

VII.7. A digitalizálási munkák összehangolása

Európa kulturális és tudományos öröksége jelentékeny közincset képvisel, tehát digitalizálni kell annak érdekében, hogy minél többen hozzáférhessenek, és hogy Európa közös kulturális örökségét (mind a múltbelit, mind a jövőbenit) meg lehessen őrizni. Az EU-tagországok 2000-ben fogadták el az Európa Tanács ülésén az „e-Európa” 2002 akcióttervet. A terv szerint törekedni kell arra, hogy az európai tartalom megjelenjen a világméretű hálózatokon, és teljes mértékben ki lehessen használni a digitális technológiák előretöréséből adódó lehetőségeket. Fontos azonban a munkák összehangolása, a digitalizálási programoknak az összes tagállamra kiterjedő közös irányítása. A tagállamok képviselői 2001. április 4-én a svédországi Lundban kidolgozták az együttműködés alapjait megteremtő **Lundi alapelveket**.⁵⁵

A **MINERVA** projekt az Európai Unió tagállamok minisztériumai közötti együttműködés, amely 2002-től a kulturális és tudományos tartalmak digitalizálását hangolja össze. A program célja a digitalizálásra, metaadatokra és a hosszú távú megőrzésre vonatkozó ajánlások és irányelvek közösen elfogadott megfogalmazása. A program ezen felül tanácsadó szerepet is ellát, és a már jól működő példák összegyűjtését és terjesztését szorgalmazza. Magyarország részt vesz a 2004-ben indult **MINERVA Plus** programban, amely a korábbi együttműködést újonnan csatlakozó tagállamokkal bővítette.⁵⁶

VII.8. MINERVA projekt – Minőségi elvek

A Minerva projekt tehát azon dolgozik, hogy egész Európában támogassa a kulturális intézményeket, mivel ezekben található meg közös örökségünk jelentős része. A Minerva minőségi elveit abból a célból határozták meg, hogy a kulturális weboldalak minőségének jelentőségét hangsúlyozzák, ezzel elősegítve, hogy az online kínálat színvonala a lehető legmagasabb legyen.

A MINERVA a weboldalak minőségi elveit a „Quality Principles for cultural Web Sites: a handbook” kézikönyvben határozta meg. A dokumentum a Minerva projekt által kiadott tíz „*Minőségi Elvet*” fejtí ki. A tíz elv elsősorban kulturális weboldalakra vonatkozik: múze-

⁵⁵ A digitalizálási munkálatok összehangolása. Lundi alapelvek.

<http://mek.oszk.hu/html/irattar/ajanlas/lund-hun.htm> (2007. 12. 15.)

⁵⁶ Minerva Plus Magyarország

<http://mek.oszk.hu/minerva/> (2007. 11. 15.)

umok, könyvtárak, archívumok és más kulturális intézmények weboldalaira. Ugyanakkor ezek az elvek általános érvényűek, és szinte bármilyen weboldalra alkalmazhatók.

A kulturális honlapok minőségi követelményei:

- átlátható
- hatékony
- karbantartott
- **elérhető** „minden felhasználó számára - a navigálás, a tartalom és az interaktivitás tekintetében is - függetlenül a használó rendelkezésére álló műszaki színvonalától vagy esetleges fogyatékos voltától.”
- felhasználó-központú
- interaktív
- többnyelvű
- átjárható
- jogkövető
- hosszú távú megőrzést biztosító⁵⁷

A tíz felsorolt minőségi követelmény közül a fogyatékkal élők tekintetében – így a látássérült emberek szempontjából is – legfontosabb az **elérhetőség**:

„Az elérhetőség elve arra irányul, hogy a kulturális website-ok minden felhasználó számára elérhető szolgáltatásként funkcionáljanak. A „minden felhasználó” kifejezésbe azok az emberek is beletartoznak, akik vakok vagy gyengénlátók, süketek vagy hallásproblémáik vannak, akik ideg- vagy kézügyesség-problémákkal küzdenek, akiknek olvasási nehézségeik vannak (pl. dyslexia), és azok, akiknek tanulási nehézségeik vannak. Érdemes megemlíteni, hogy számos fogyatékkal élő csoport létezik, amely számára az elérhetőség követelményét kevésbé veszik figyelembe, így pl. a süketek valamint a tanulási nehézségekkel küzdők csoportját. Fontos figyelembe venni, hogy a kultúra minden EU-polgár örökségének része - ezért minden website-nak kötelessége biztosítani számukra az elérhetőséget.”⁵⁸

A negyedik minőségi elv tehát:

- „ megvizsgálja, hogy hogyan kell értelmezni az elérhetőség elvét
- kritériumokat vázol, melyek segítségével megállapítható, hogy a website mindenki számára elérhető, vagy sem
- ellenőrzőlistát ad a website olyan jellemzőiről, melyek a szabad hozzáférést (open access) biztosítják
- teszt eljárásokat ír le, melyek elvégzésével ellenőrizhető, hogy a website a lehető legnagyobb mértékben hozzáférhető, elérhető.”⁵⁹

⁵⁷ Kézikönyv a minőségi elvekről. Quality Principles for cultural Web Sites: a handbook. Budapest, 2004. szeptember 13. <http://www.mek.oszk.hu/minerva/html/dok/minoseg-10elv.htm> (2007. 11. 10.)

⁵⁸ Kézikönyv a minőségi elvekről. Quality Principles for cultural Web Sites: a handbook.

⁵⁹ Kézikönyv a minőségi elvekről. Quality Principles for cultural Web Sites: a handbook.

A webes technológiák képek, ikonok, formák és színek által kerülnek kapcsolatba a felhasználókkal. Ez a vizuális kapcsolat a közönség számára vonzó, ugyanakkor ez a vizualitás-központúság a web elérését megnehezíti azok számára, akik látási nehézséggel küzdenek.

A Braille-képernyők és billentyűzetek, illetve a weboldalak tartalmát felolvasó szoftverek olyan segítő technológiák, melyek összekapcsolják a webet azokkal a felhasználókkal, akiknek a hagyományos billentyűzet és az egér használata nehézséget okoz.

Az elérhetőség elvének az a lényege, hogy a kulturális website-oknak meg kell könnyíteniük ezeknek a kiegészítő technológiáknak a használatát. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a weboldalaknak meg kell felelniük az elérhetőséget szem előtt tartó legjobb nemzetközi gyakorlatnak és szabványoknak.

Az elérhetőség másik fontos aspektusa, hogy a site egyidejűleg többféle technológiát támogasson. Ennek megfelelően a kulturális website-oknak nem elég csupán egy adott technológiára építve bemutatni az online anyagot. Támogatni kell többféle böngészőprogramot (nem csak az Internet Explorert, hanem Mozilla-alapú keresőket, a Netscape-et, Opera-t), és tekintetbe kell venni a kézi és mobil platformokat is.

Továbbá a weboldalt a lassú internet-kapcsolattal (pl. 56 kbps) rendelkezők számára is hozzáférhetővé kell tenni.

Az akadálymentesítés irányelveit elsősorban a **World Wide Web Consortium (W3C)** a **Web Hozzáférhetőségét Érintő Kezdeményezésének (Web Accessibility Initiative = WAI)** ajánlásaiban fekteti le. Egyre erőteljesebb a törekvés az elérhetőség kötelezővé tételére, ami leginkább a W3C WAI irányelvekkel való megfelelésben ölt testet. Így tehát valószínű, hogy az elérhetőség elve a közeljövőben kötelező lesz a legtöbb EU-tagállamban.⁶⁰

VII.9. Ajánlások weblapok készítéséhez

✓ W3C Web Accessibility Initiative (WAI) irányelv

A World Wide Web Consortiumot 1994 októberében alapították. A szervezet célja, elősegíteni a webben rejlő lehetőségek minél teljesebb kihasználását olyan nemzetközi szabványokon alapuló közös számítógépes protokollok kidolgozásával, amelyek előremozdítják a web fejlődését és garantálják széleskörű felhasználhatóságát.

⁶⁰ Kézikönyv a minőségi elvekről. Quality Principles for cultural Web Sites: a handbook.

A W3C Magyar Iroda egyik fontos feladata, hogy a magyarországi intézményekkel (egyetemekkel, főiskolákkal, kormányzati szervekkel, civil szervezetekkel) és cégekkel megismertesse a Konzorcium fejlesztéseit (specifikációit, irányelveit, szoftvereit), és folyamatos tájékoztatást adjon róluk.⁶¹

A WAI irányelv (<http://www.w3.org/WAI/>) a website-hoz hozzárendel egy bizonyos megfelelési szintet, annak mértékében, ahogyan a weboldal elősegíti a kiegészítő elérhetőségi technológiák használatát. Tulajdonképpen ezen azt a fokot érthetjük, amely megmutatja az egyes képi felhasználói felületekhez (mint pl. képek, gombok, ikonok stb) rendelt szöveges megfeleltetések arányát. Léteznek olyan eszközök, amelyek automatikusan elvégzik a megfelelési vizsgálatot. Ezeket a szoftvereket minden kulturális intézménynek használnia kell.⁶²

Ajánlásokat találunk még az alábbi oldalakon:

✓ **Magyar Elektronikus Könyvtár akadálymentes változat**

<http://vmek.oszk.hu/vmek2/ajanlas.phtml>

✓ **Ajánlások az elérhető médiáért**

<http://www.paramedia.hu/ajanlasaink.html>

✓ **Informatika a Látássérültekért Alapítvány oldalain**

http://www.infoalap.hu/?akt_menu=1038

Az elkészített honlap akadálymentességének gyors ellenőrzéséhez az alábbi két weboldal nyújthat segítséget:

<http://www.paramedia.hu/gyorsteszt.html>

http://www.yellowpipe.com/yis/tools/lynx/lynx_viewer.php⁶³

Az automatizált eszközök önmagukban nem elegendőek ahhoz, hogy kimutassák egy site elérhetőségét. A vizsgálatokhoz szükség van kézi módszerekre is. Ezért a tesztelés folyamatába mindig célszerű bevonni a fogyatékos embereket.

⁶¹ World Wide Web Consortium (W3C) Magyar Iroda

<http://www.w3c.hu/> (2008. 04. 10.)

⁶² Kézikönyv a minőségi elvekről. Quality Principles for cultural Web Sites: a handbook.

⁶³ Moldován István: Könyvtárak akadálymentesítése az Interneten. Internet Fiesta 2008. (Debrecen, 2008. március 27.) <http://mek.oszk.hu/html/irattar/eloadas/2008/akadalyment.ppt> (2008. 04. 10.)

VII.10. Digitális könyvtárak

Az elektronikus könyvtárak a digitális tartalmak rendezett gyűjteményeit tartalmazzák. Könyveket, szakkikkeket, tanulmányokat, verseket, illetve a könyvtárak és archívumok más, fizikailag is kézbevehető dokumentumainak másolatát szolgáltatják digitalizált formában. Az elektronikus adatforrások kategóriájába tartoznak még a géppel olvasható formátumban tárolt bibliográfiai, numerikus, vagy egyéb adatok adatbázisai. A számítógépes rendszerek, vagy szolgáltatások lehetnek teljesen nyilvánosak, de előfordul, hogy csak egy bizonyos közösség számára biztosítanak hozzáférést. A fő jellemzőjük, hogy többnyire csak hálózaton keresztül érhetők el. A könyvtári szolgáltatásokat úgy kell megszervezni, hogy képesek legyenek a dokumentumok és az információs tartalmak hozzáférhetőségét alternatív formátumokban biztosítani.

A látássérült emberek számára sok esetben a közlekedés is problémát jelent. Az elektronikus könyvtárak áthidalják ezt a nehézséget. A távhozzáférés azok előtt is megnyit minden szolgáltatást, akik nem tudják a könyvtár épületét személyesen felkeresni.

Elektronikus könyvtáraink:

- BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar - Elektronikus Könyvtár
- Budaörsi Elektronikus Könyvtár
- Corvinus Library
- Evangélikus elektronikus könyvtár
- Hódmezővásárhelyi elektronikus könyvtár
- Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Elektronikus Könyvtár
- Kárpát-medencei Magyar Elektronikus Könyvtárak
- Magyar Elektronikus Könyvtár
- Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár⁶⁴

⁶⁴ HUNOPAC, Könyvtári információ Magyarországon

<http://www.maya.btk.pte.hu/kom/b/data/opac.htm> (2008. 01. 15.)

VIII. Magyar Elektronikus Könyvtár

A Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) a magyar internet egyik legnagyobb szöveg-archívuma és virtuális könyvtára. Lényegében egy mindenki által látogatható, ingyenes, rendkívül hatékonyan működő internetes közkönyvtár, amely – speciális helyzetéből adódóan – sokkal több olvasót szolgál ki, mint a hagyományos közkönyvtárak (pl. megyei, városi és községi könyvtárak). Ebben a fejezetben a MEK történetét, tevékenységét mutatom be.

VIII.1. A MEK története, tevékenysége

A Magyar Elektronikus Könyvtár az egyik legrégebbi magyar nyelvű internetes tartalomszolgáltatásnak tekinthető. 1994 tavaszán néhány lelkes könyvtáros – többé-kevésbé hasonló külföldi kezdeményezések megismerését követően – egy ajánlást készített a MEK megalapításához és működésének szabályozásához. Szeptemberben a Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program (NIIF) első hároméves feladattervébe bekerült a MEK projekt és 1995 elején elkezdődött a központi MEK szolgáltatás építése, először egy gopher szerverre alapozva.

A projektet 1999-től az Országos Széchényi Könyvtár fogadta be, a korábbinál sokkal stabilabb háttérrel és kiegyensúlyozottabb költségvetést biztosítva számára. Ennek köszönhetően létrejött egy kezdetben 2 fős önálló osztály az OSZK-ban. 2001-ben már saját szerveren, a mek.oszk.hu címen indult el egy új, fejlettebb, és a nemzetközi szabványoknak is megfelelő könyvtári rendszer és kezelőfelület kialakítása (**MEK 1.0**). Ezzel párhuzamosan elkezdődött a **Elektronikus Periodika Archívum** építése. 1999-2001 között a MEK keretében működött a **MIT-HOL** majd **LIBINFO** néven népszerűvé vált internetes tájékoztató szolgálat is, mely 2001 novemberétől könyvtárak közötti konzorciumi keretek között működik.

A web-felület kifejlesztésére egy év múlva került sor, és ezzel a mek.iif.hu szerver lett az Elektronikus Könyvtár központi szolgáltatása. 1996 és 2002 között több mint 4 ezer darabra nőtt a könyvtár állománya, és havi 60-70 ezerre a látogatóinak száma.

Kialakult a MEK gyűjtőköre, amely szerint csak magyar nyelvű vagy magyar illetve közép-európai vonatkozású, tudományos, oktatási vagy kulturális célokra használható dokumentumok kaptak benne helyet. Ezek elsősorban szöveges művek, kisebb részben pedig térképek és kották. Az elsősorban gyűjtött dokumentumtípusok (pontosabban forrástípusok):

- a digitális formában meglévő, az interneten is publikált vagy publikálni szándékozott szövegek, e-kéziratok és HTML verziók,
- a valamilyen didaktikai vagy közművelődési szempontból fontosnak ítélt, nyomtatásban megjelent szövegek digitalizált verziói,
- a MEK önkéntesei által kedvelt szövegek digitalizált verziói,
- elektronikus kiadók illetve hagyományos kiadók elektronikus anyagai (ebook, CD-ROM illetve digitális nyomdai verzió).

Sok esetben okozott komoly problémát a művek színvonaltalansága, a kiválasztott szövegek megbízhatatlansága, a korrektúra hiánya, és a copyrighttal kapcsolatos kérdések tisztázatlansága.

2001-ben megkezdődött, majd 2003-ban befejeződött a MEK 2.0-s változatának fejlesztése. Június 30-val lezárult a NIIF szerverén található MEK 1.0-s állomány, amely 9 évig épült. Hivatalosan megnyílt az OSZK-ban lévő szerveren a MEK 2.1-es változata. (A 2.0-s változat már 2003. eleje óta működött.) Július 1-től már az új MEK-be (<http://mek.oszk.hu>) érkeztek a dokumentumok. Közben folyamatosan zajlott a régi állomány szelektív átválogatása és átköltöztetése. A szépirodalmi anyag majdnem teljes egészében korrektúrázottan, a szakirodalmi kiadványok pedig komoly minőségellenőrzés, szükség esetén javítás és egységes formázás után kerültek a helyükre. Az új rendszerben igyekeztek minél többféle formátumban szolgáltatni a kiadványokat, ezért megjelent a dokumentumok lehetőség szerinti HTML és PDF konverziója is.

A MEK a tartalomszolgáltatás mellett a kutatás-fejlesztés területén is tevékenykedik. Kiemelten foglalkozik az elektronikus publikálás problémáival, a digitális megőrzés módszertani kérdéseivel, és a régi nyomtatványok, ritkaságok digitalizálásával.

A MEK napjainkban is rendkívül népszerű a magyar nyelvű írott kultúra után kutató internet felhasználók között. Látogatóinak száma folyamatosan növekszik. Lényeges, hogy a szolgáltatás felhasználói felületét úgy képezték ki, hogy az bárki számára, bármilyen platformról, bármilyen hálózati csatlakozással könnyen és egyszerűen használható legyen.⁶⁵

⁶⁵ A Magyar Elektronikus Könyvtár honlapja.

<http://mek.oszk.hu/> (2008. 03. 31.)

VIII.2. Akadálymentes MEK

A MEK egyik legjellemzőbb tulajdonsága, hogy felhasználóbarát. A szolgáltatások kialakításánál külön hangsúlyt kapott a fogyatékkal élők ellátása. Az új grafikus MEK 2 rendszer bevezetésekor szükségessé vált egy, a vakok, gyengénlátók, és mozgáskorlátozottak számára kialakított felület létrehozása. 2003 novemberében készült el a MEK akadálymentes változata: a VMEK (vmek.oszk.hu). Ez a verzió jól használható lassú internet-kapcsolattal rendelkezők számára is.

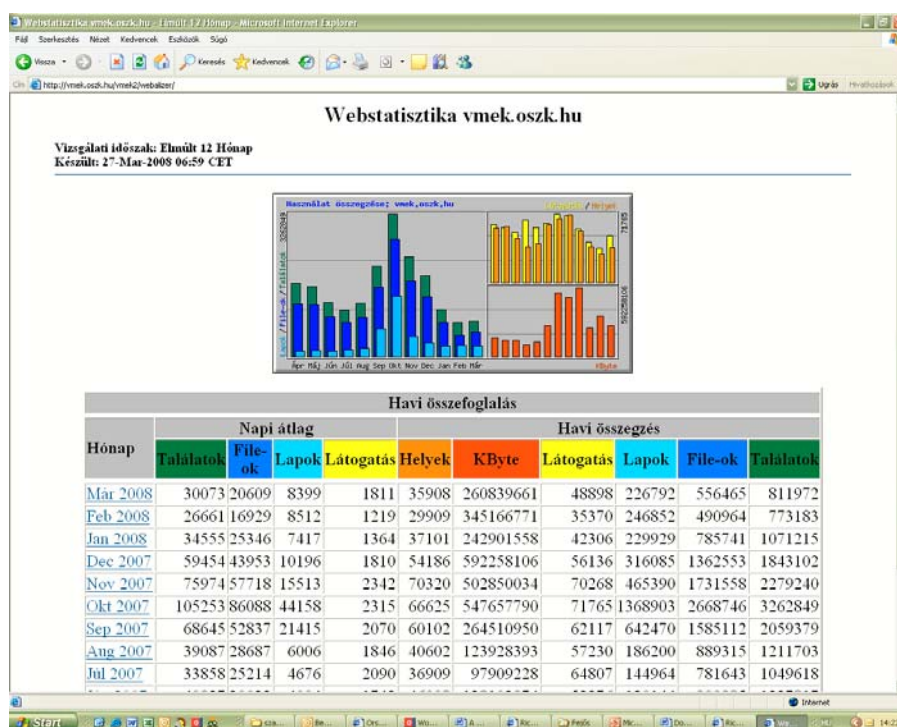
MEK akadálymentes változat

A vakos felület elkészítésére az Informatikai és Hírközlési Minisztérium 2002 októberében kiírt, „eVilág - digitális tartalom és kultúra (hazai kulturális javak a digitális világban)” IHM-ITP/2e kódszámú, „Tartalomfejlesztés a fogyatékkal élő személyek életminőségének javításáért” című pályázata adott támogatást a Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesületnek.

A fejlesztésben a MEK osztály munkatársain kívül a programozásban a Vitéz Bt., a honlaptervezésben pedig a „Média az Emberért Alapítvány” segédkezett. A tesztelésben részt vett a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége.

A fejlesztésnél figyelembe kellett venni a potenciális felhasználók teljes körének igényeit. A MEK könyveit fiatal, a számítógép használatában már gyakorlatot szerzett vak emberek is olvassák, de számítani kell arra, hogy nagy számban vannak a felhasználók között olyan emberek is, akik idősebb korban veszítették el a látásukat, és a számítástechnikához alig értenek.

A magyarországi vakok a látó lakossághoz viszonyított számarányukhoz képest nagyobb számban lettek a MEK olvasói.

VMEK statisztikai adatai

Ez a népszerűség annak köszönhető, hogy a MEK egyszerű karakteres szövegállományokat is tartalmaz, szöveges könyvtár-struktúrával és egyszerű karakteres TCP protollokkal rendelkezik. A web helyet ellátták olyan külön belépési oldallal és navigációval, amely a Magyarországon elterjedt képernyőolvasó programokkal jól használható, valamint a kívánt szövegek felolvasását megkönnyítő formátumokkal. Fontos szempont volt az is, hogy a szintetizált beszéd gyors reakciójú legyen, a változó képernyő legfontosabb része szólaljon meg először, és a beszéd legyen könnyen leállítható.

A NIIF által támogatott „Fogyatékosok kiszolgálása” projekt keretében, 2004-ben tovább folyt az akadálymentes felület fejlesztése.

Elkészültek az ún. **Hasznos oldalak**:

- ✓ A MEK vakos oldalára beillesztették a Legeza Ilona által kidolgozott, a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének Hangoskönyvtárában megtalálható könyvekről készült ismertetőket. Az ismertető tartalmazza a MEK-re mutató linket is, amennyiben a mű ott megtalálható.
- ✓ Ugyancsak a 2004. év folyamán elkészült több tanulmány, amelyek ajánlásokat tartalmaznak „Akadálymentes honlapok tervezésére”. (Csapó Endre, Legeza Ilona és dr. Arató András munkái)
- ✓ A MEK vakos oldaláról elérhetők a VilágHalló projekt keretében kidolgozott online felolvastatható művek. 2008-ban egy teljesen új VilágHalló jelenik meg, mely sokkal természetesebb női (Kriszta) és férfi (Miklós) hangon tud felolvasni.
- ✓ Felkerültek a MEK vakbarát oldalaira a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségével együttműködésben hozzáférhetővé tett hangoskönyvek.
- ✓ A látássérült látogatók hasznos, letölthető programokat is találnak. (Felolvasórendszerek, konverterek, megjelenítők)
- ✓ Az osztály munkatársai több javaslatot, illetve nemzetközi ajánlások magyar fordítását is elkészítették azok számára, akik hasonló felületeket szeretnének készíteni webszolgáltatásukhoz.

A MEK akadálymentesítése tehát két lépcsőben történt: az első lépés a navigációs felület akadálymentesítése volt, majd második lépésként az akadálymentesítés már a dokumentumok szintjén is megvalósulhatott (HTML formátum).

MEK teljes anyaga: 5852 tétel (2008. május 6.)

Teljes lista szerző/cím szerint rendezve

Felolvastatható művek száma: 897 tétel (2008. május 6.)

A lista szerző és azon belül a főcím szerint rendezve sorolja fel a dokumentumokat.⁶⁶

⁶⁶ A Magyar Elektronikus Könyvtár honlapja.

<http://mek.oszk.hu/> (2008. 03. 31.)

VIII.3. Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis (EPA)

Az interneten számos magyar nyelvű vagy magyar vonatkozású elektronikus folyóirat található nyilvános eléréssel. A nyilvános hozzáférésű források sajátossága, hogy nem mindig könnyű rájuk találni, ha pedig megtaláltuk őket, nem garantálható, hogy évekkal később is elérhetők lesznek, hiszen gyakran megszűnnek az ezeknek otthont adó kereskedelmi szerverek.

A Magyar Elektronikus Könyvtár kezdeményezése az *Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis*, amely a magyar vonatkozású elektronikus időszaki kiadványok nyilvántartása és válogatott archívuma. A szolgáltatás célja, hogy létrejöjjön és minél tovább rendelkezésre álljon az elektronikus időszaki kiadványok rendezett, több szempontból visszakereshető katalógusa, illetve, hogy minél több digitális periodika juthasson szakmai támogatáshoz, és stabil hozzáférésű megjelenési módhoz. Így a felhasználók könnyebben tájékozódhatnak az e-periodikumok világában.

2001-ben – a szerkesztőségekkel kölcsönös együttműködési megállapodásokat kötve – a MEK elkezdte az interneten nyilvánosan megtalálható magyar periodikumok összegyűjtését, archiválását, majd szolgáltatását. A bibliográfiai adatbázis nyilvános működése 2004 nyarán indult.

Az elektronikus időszaki kiadvány fogalmának EPA-szerinti értelmezésébe éppúgy beletartoznak a nyomtatott újságok és folyóiratok elektronikus változatai, mint a csak digitális formában létező források, vagy az utólag digitalizált periodikumok.

Az EPA-szolgáltatás két részből tevődik össze:

- Az EPA első szintje a nyilvántartás, melynek célja, hogy minél több információ váljék elérhetővé egy helyen. A közzétett kiadványok elérhetőségének állandóságát heti rendszerességgel ellenőrzik.
- A szolgáltatás másik fontos eleme az archívum, melynek keretében a kiadványok elektronikus megőrzése és szolgáltatása válik lehetségessé.

Az EPA mind a bibliográfia, mind az archívum szintjén igyekszik együttműködni különböző információs szolgáltatásokkal (pl. MATARKA tartalomjegyzék-adatbázis).⁶⁷

⁶⁷ Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis oldalai.

<http://epa.oszk.hu/> (2008. 03. 25.)

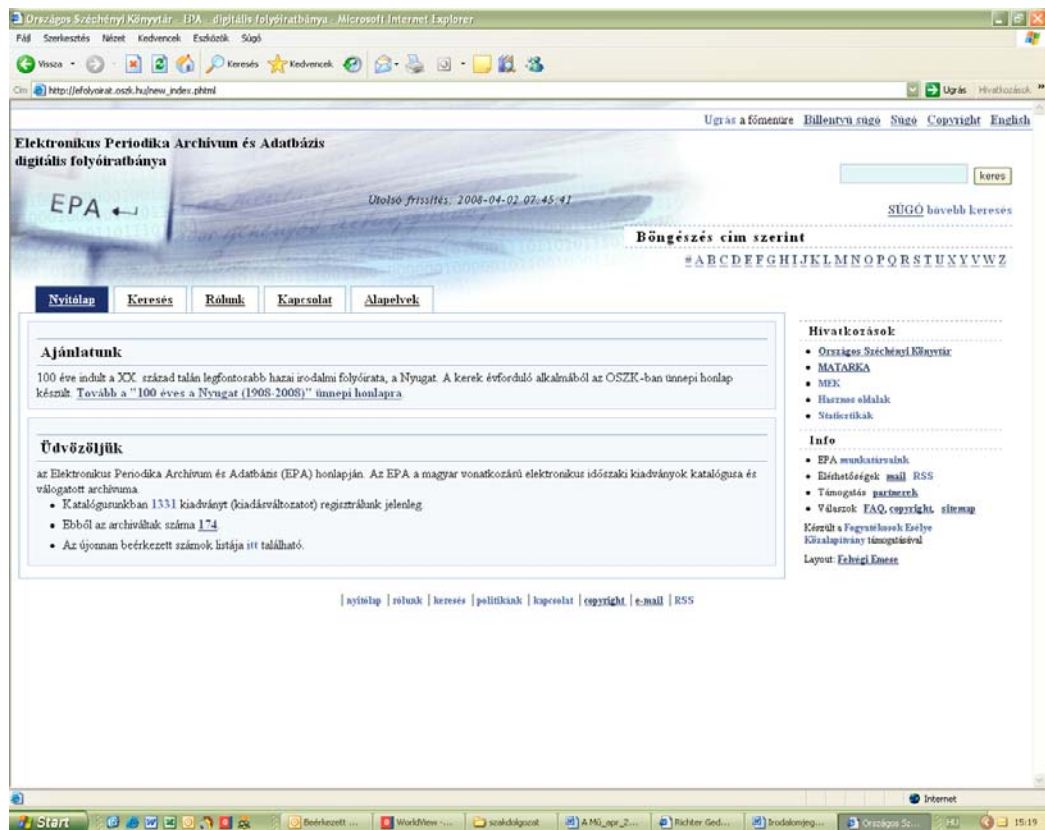
VIII.4. Akadálymentes EPA

2007-ben a Fogyatékosok Esélye Közalapítvány támogatásával elkészült az EPA akadálymentes változata (<http://efolyoirat.oszk.hu/>), melyet már nem a korábbi értelemben vett akadálymentesítési irányelvek szerint terveztek. A grafikus változatnak nem a szó szoros értelmében vett akadálymentes változatát, hanem az weboldal jövőbeni felületét készítették el, melyben minden hasznos funkcionalitás megtalálható, de praktikusabb formában. Az új felület tervezésénél nem kizárólag a fogyatékkal élők igényeire koncentráltak. A rugalmasság, átláthatóság és tetszetős megjelenés egyaránt fontos tényezők voltak. Az „akadálymentes” fogalmat a „kényelem”-mel társítva alakítottak ki egy hasznos információforrásként funkcionáló internetes oldalt.

A szolgáltatás új szerkezeti jellemzői:

- átlátható, de átfogó tartalmú főoldal,
- gyorskereső opció minden oldalon,
- tömör, de informatív dokumentáció,
- egyszerűbb leíró oldalak, rugalmas navigációs lehetőségekkel.

Az EPA új arculata a **MINERVA** program keretében kidolgozott, a kulturális weblapok minőségi elveit meghatározó *Kézikönyvben* lefektetett követelmények figyelembevételével készült el.

EPA - akadálymentes változat

Az EPA katalógusában jelenleg (2008. május 8.) **1359** kiadványt (kiadásváltozatot) regisztrálnak, melyből **180** az archiváltak száma.

IX. Egy kérdőíves véleményvizsgálat tanulságai

Dolgozatomban megpróbálok képet alkotni arról is, hogy napjaink információbőségében, a lehetőségek sokaságában, hogyan boldogulnak a látássérültek. Vajon mennyire tájékozottak? Igénybe veszik-e az új szolgáltatásokat, az ismeretszerzés új forrásait és formáit, amelyeket kifejezetten az ő segítségük érdekében hoztak létre? Rendelkeznek-e az újdonságok használatához szükséges informatikai eszközökkel? Kérdéseimre kérdőív segítségével kerestem választ.

A kérdőíves vizsgálatra 2007. december és 2008. február között került sor. Ismerősök segítségével 20 olyan emberrel sikerült felvennem a kapcsolatot, akik vállalkoztak a válaszadásra. A kérdőív elektronikus levélben jutott el az érintettekhez és így érkeztek a válaszok is. A kis esetszám miatt nem beszélhetünk reprezentatív mintáról. A kapott adatok csak tájékoztató jellegűek, és csak az említett 20 ember véleményét tükrözik.

A vizsgált személyek bemutatása

A válaszok néhány kivétellel Budapestről és vonzaskörzetéből érkeztek, de kaptam kitöltött kérdőívet Veszprémből és Gyuláról is. A megkérdezettek 16 és 58 év közötti emberek, 12 férfi és 8 nő. Közülük 14 vak, 3 aliglátó és 3 gyengénlátó.

A vizsgálati módszer

A kérdőív 25 számozott kérdésből állt. Az 1-5 kérdések a személyes adatok iránt érdeklődnek: név, kor, iskolai végzettség, illetve foglalkozás, lakhely, látásteljesítmény. A következő négy kérdés (6-9) az információszerzési képességeikre és lehetőségeikre vonatkozik. Majd hat kérdés (10-15) a számítógép- és internethasználati szokásokat kutatja. Ezután a szükséges könyvek beszerzésére, könyvtár- és online katalógushasználatra vonatkozó öt kérdés (16-20) következik. Végül a sort a MEK és egyéb információforrások használata iránt érdeklődő kérdések zárják (21-25).

A vizsgálat eredményei

A vizsgálatban résztvevő egyének kor szerinti megoszlása:

Kor	16-20 év	21-30 év	31-40 év	41-50 év	51-60 év
Fő	4	7	6	0	3

Iskolai végzettség szerinti megoszlásuk:

Főiskolai vagy egyetemi oklevél	Középfokú végzettség	Középiskolai tanuló	8 osztály
7	8	4	1

Tehát a húsz ember közül 7 fő főiskolai vagy egyetemi oklevéllel rendelkezik, vagy éppen most készül azt megszerezni. 8 személynek van középfokú végzettsége, 4 fő pedig még középiskolai tanulmányokat folytat. Egy idősebb személy pedig általános iskolai végzettséggel rendelkezik.

A megkérdezettek foglalkozás szerinti megoszlása:

Tanuló	Nonprofit menedzser	Gyógymasszőr	Informatikus	Könyvtáros	Nyugdíjas
9	3	3	2	1	2

- ✓ A húsz személy közül tanulmányai során 9 soha nem vette igénybe a MVGYOSZ által biztosított pontírású vagy hangos tankönyveket. 11 fő mondta azt, hogy általános iskolai tanulmányai során használta ezeket a forrásokat. Közülük 7 fő a középiskolában is támaszkodott az említett információhordozókra, de négyen emellett már más információforrásokat is igénybevettek.

A Braille írású könyvek hátrányaként többen említették nagy terjedelmüket. A pontok a sok használat miatt kopottá, elmosódottá válnak, így nehezen tapinthatók. A hangoskönyveknél – a digitális rögzítést megelőzően – a felvételek gyakran voltak használhatatlanok. A szalagok meggyűrődtek, vagy beletöröltek a felvételekbe.

- ✓ A megkérdezettek közül egy főnek nincs saját számítógépe. Jellemző, hogy a vakok közül mindenki a JAWS képernyő-felolvasót használja. A három gyengénlátó közül ketten nyilatkozták azt, hogy semmilyen látássérültek számára készült eszközt és szoftvert nem használnak.
- ✓ A számítógépet általában kapcsolattartásra, zenehallgatásra, játékra, olvasásra, filmnézésre használják az érintettek. 6 fő jelezte, hogy a munkája során is támaszkodik rá.
- ✓ Abban a kérdésben, hogy mennyire terjedt el a számítógép a látáskárosodott emberek körében, a vélemények megoszlának.

A fiatalabb korosztály szerint (az ő ismerőseik zömmel kortársaik közül kerülnek ki):

„Ha nem is mindenki használ számítógépet, szerintem egyre jobban terjed, akit ismerek, már mindenki azt használja, főként középiskolások.”

„Nagyon elterjedt, a vak és gyengénlátó ismerőseimnek/barátaimnak kb. a 90%-a rendelkezik számítógéppel.”

A középkorúak és az idősebbek kicsit másként vélekednek:

„Fiatalok körében egyre nagyobb mértékben, idősebbek körében nem.”

„1%, de rohamos fejlődés várható.”

„Egyre jobban terjed a számítógép használata, de szerintem az aktív korúak körében is kb. 30% használ számítógépet rendszeresen.”

„A fiatalok körében szinte teljes mértékben, a közép és időskorúak 10-20%-ban.”

„Elterjedt, de még lehetne terjeszteni. Az a gond, hogy sok az idős, ők meg nem akarnak már dolgozni velem, és nekik már más lehetőség kell.”

„A látássérültek többsége idős, így hozzájuk nem jut el kellően. A fiatalabb és egyben aktív korosztályhoz sem jut el eléggé, bár ebben komoly előre lépések vannak. A gyerekek már használják, szinte mindenki.”

A válaszokból jól látszik, hogy a felnövekvő ifjúság igen nagymértékben, a középkorúak mérsékeltebben, az idős emberek pedig nagyon kevésbé használják a számítógépet. Volt, aki úgy vélekedett, hogy a számítógép gyors ütemű terjedése a Braille írás fennmaradását is veszélyezteti.

- ✓ A 20 megkérdezett közül 16 ismeri a Braille írást, de 7 egyáltalán nem használja. A 9 fő Braille-t használó közül 3 fő ritkán, 6 pedig rendszeresen él az ismeretszerzésnek ezzel a módjával. A 4 pontírást nem ismerő személy közül 2 gyengénlátó, 2 pedig olyan vak ember, aki korábban látó volt, tehát ők ezért nem sajátították el a pontírást.
- ✓ Az információszerzés forrásai között – egy fő kivételével – mindenki kiemelt helyen említette az internetet. A kivételt képező egy személy nem rendelkezik saját számítógéppel. Gyakori módja még az ismeretszerzésnek a rádió, a televízió, vagy a síkírású kiadványok szkennelése, és felolvastatása.
- ✓ Elgondolkodtató vélemények születtek az akadálymentes, illetve nem akadálymentes weboldalak használatával kapcsolatban. Ketten írták azt, hogy csak akadálymentes weboldalakot használnak, a többiek – többnyire önállóan és változó eredménnyel – a

grafikus oldalakat is látogatják. Ketten vélekedtek úgy, hogy egyre jobbak a nem vakbarát oldalak is, egyre könnyebb a használatuk.

- ✓ A látássérült emberek az internetet legtöbbször információszerzésre használják, és – véleményük szerint – az akadálymentes oldalak nem tudják kielégíteni ezt az igényt, ezért is elengedhetetlen a nem vakos oldalak használata. A grafikus oldalak leggyakoribb hibájaként az animációkat, flasheket, a képként megjelenő hivatkozásokat, a felugró reklámokat nevezték meg. Abban szinte mindenki egyetértett, hogy egy akadálymentes oldal kezelése sokkal egyszerűbb a vak emberek számára, de többen rámutattak ezeknek az oldalaknak a hátrányaira is.

Íme, néhány gondolat az ide vonatkozó véleményekből:

„Az akadálymentes oldal nem mindig tartalmazza az összes hasznos információt, ami a teljes honlapon fenn van. Kevés jó akadálymentes oldal található.”

„... zavaró mindenképpen, hogy az akadálymentes honlapok a normális párjukhoz képest csökkentett tartalommal és funkcióval jelennek meg, ami csorbitja az értéküket. Ráadásul azok itthon túl rondák, azt hiszik a készítők és megrendelők, hogy lehet igénytelen kinézet is. Pedig nem feltétlenül csak a látássérültek használnák ezeket az oldalakat, véleményem szerint egy idősebb bátrabb ember is szívesen használná az egyszerűbb formákat.”

„Szeretjük mi a funkcionalitásában bő dolgokat, és utálom a lebutított változatokat.”

„...amiért nincs helye a külön akadálymentes oldalaknak az az, hogy a netes keresők találati eredményeiben ezek nem szerepelnek.”

- ✓ Négyen egyáltalán nem látogatják a könyvtárakat. Három fő jár ugyan könyvtárba, ennek ellenére nem ismeri a látássérültek számára kínált szolgáltatásokat.
- ✓ Tizennégyen használtak már online könyvkatalógust, közülük ketten pedig kizárólag akkor indulnak el a könyvtárba, ha előzőleg a katalógusból kiválasztották a szükséges könyvet. Leginkább az OSZK és a FSZEK katalógusát és a MOKKA-t említették.
- ✓ A húsz főből csak egy volt, aki nem ismerte a MEK szolgáltatását, de most, hogy felhívtam rá a figyelmét, ő is ki fogja próbálni. A szolgáltatást ismerők közül egy ember nem használja a MEK-et. Tizenöten az akadálymentes változatot részesítik előnyben. Ennek több oka is van:
 - vannak, akik az akadálymentes változat indulása előtt (2003. november) nem is interneteztek (vagy életkorukból adódóan, még túl fiatalok voltak; vagy azért, mert nem volt rá lehetőségük);

- 3 fő mondta azt, hogy a grafikus változat használata számára túlságosan bonyolult lenne, ezért használja kizárólag a „vakosat”.

Egy vak válaszoló azonban (foglalkozását tekintve informatikus) – a gazdagabb tartalom miatt – jelenleg is a grafikus változatot használja szívesebben.

A kérdések erre ugyan nem terjedtek ki, de ketten említették, hogy szívesen használják a DEX programot, melynek segítségével az elektronikus formában megszerzett könyvet MP3 formátumban rögzítik és így készítenek belőle maguknak hangoskönyvet.

Volt olyan válaszoló, aki a számítógéphasználat elterjedésére vonatkozó kérdéssel kapcsolatban az informatika-oktatás hiányosságaira is rávilágított:

„A gond az informatikai oktatással van, hiszen speciális segéd-szoftverrel tudunk gépet használni, ami speciális ismereteket igényel. ... Ilyen formán a terjedés sajnos nincs arányban a minőségi számítógép használattal.”

A kérdőíves vizsgálat igazolta azt a feltevésemet, hogy a látó emberekhez hasonlóan a látáskárosodott emberek életében is kulcsfontosságú szerepet tölt be a számítógép és a világháló. Jellemző, hogy tájékozottabbak az interneten elérhető forrásokat illetően, mint amennyire ismerik a könyvtárak részükre kínált szolgáltatásait. Az online elérhető ismerethordozók a látássérült emberek mindennapjainak is szerves részévé váltak, hiszen pillanatok alatt helybe „hozzák” a kívánt információt. Éppen ezért, még az a vak ember is elismerően vélekedik a modern technikáról, aki az olvasás igazi élményét csak a pontírású könyvek által látja biztosítva:

„Én személy szerint, ha Braille-írásos könyvet olvasok, valahogy sokkal jobban bele tudom élni magam az olvasottakba, és talán ez azért lehet így, mert valahogy olvasáskor nem oszlik meg több felé a figyelmem, mint például a hangoskönyv hallgatása során. Hiába beszélek a Braille-írás mellett, kényelmi szempontból én is a hangoskönyveket és a számítógépet használom olvasásra, tanulásra.”

Az informatikai eszközök elterjedtségének és népszerűségének korosztályok szerinti megoszlása a vak emberek körében is hasonló, mint a látó embereknél. A válaszokból azt is világosan kiolvashattam, hogy az elektronikus formában terjesztett ismeretek utáni igény, vagy az online katalógusok használata nem feltétlen függ össze az iskolai végzettséggel. Az a 8 osztályos végzettséggel rendelkező ember, aki negyvenévesen tanulta meg a számítógép használatát, vagy a középfokú végzettségű gyógymasszőr és informatikus ugyanolyan nyitott a világ dolgaira, szeret olvasni, és bővíteni ismereteit, mint az, aki éppen főiskolai tanulmányokat folytat.

Összegzés

Dolgozatom elsődleges célja az volt, hogy megvizsgáljam, mit tesz a magyar könyvtárpolitika és a könyvtári rendszer azért, hogy az információt és az ismereteket olyan formában és olyan keretek között kínálja a vak embereknek, hogy számukra is hozzáférhető legyen. A látáskárosodott embereknek sok esetben a közlekedés, a könyvtár megközelítése is nehézséget okoz, ezért bírnak számukra nagy jelentőséggel a távolról elérhető online szolgáltatások és az elektronikus könyvtárak. Ezek azonban csak akkor tudják betölteni valódi szerepüket, ha szolgáltatásaikat minden felhasználó számára elérhető formában kínálják.

Az elmúlt években számos előrelépés történt társadalmunkban a fogyatékkal élők korlátainak kiküszöbölése érdekében. Átgondolt törvények, új szolgáltatások, speciális informatikai eszközök segítik ezt a – talán leghátrányosabb helyzetű – csoportot abban, hogy egyre növekvő eséllyel tudjon bekapcsolódni a társadalom életébe.

Fontos számba venni, hogy milyen lehetőségeket kínálunk számukra. De vajon tudnak róla? Tudnak élni mindazzal, ami értük van? Ezeket a kérdéseket is vizsgálni kell, mert csak akkor vagyunk képesek megfelelő módon segíteni, ha folyamatosan figyelünk a visszajelzésekre. Ezek hiányában a legjobb szándék is hiábavaló. Úgy gondolom, hogy a látássérültek igényeinek teljeskörű kielégítése érdekében hasznos lenne országos szinten is képet kapni könyvtárhasználatukról, az általuk igényelt szolgáltatásokról.

Fogyatékoságuk ellenére a vak emberek is a teljes életre törekszenek. Mind a kérdőívre kapott válaszok, mind pedig az elektronikus levélváltásokból nyilvánvalóvá vált számomra, hogy ezek az emberek mennyire vágnak az önállóságra. Örömmel fogadnak minden kezdeményezést, amely elősegíti azt, hogy az élet bármely területén függetlennek érezhessék magukat. A különleges informatikai eszközök ennek az önállóságnak az egyik megteremtői. Maguk az eszközök azonban csak alapvető ismeretekkel párosulva tudják legelőnyösebben betölteni funkciójukat. Éppen ezért fontosnak tartom a látássérültek megfelelő informatikai képzését, hiszen csak így lesznek képesek optimálisan használni a rendelkezésükre álló programokat és eszközöket. Magasabb szintű informatikai ismeretek birtokában talán nem fordulhatna elő, hogy két ember azonos weboldalat ugyanazzal a felolvasószoftverrel használ, mégis teljesen eltérő tapasztalatokat szerez.

A látássérültek számítógépes ismeretekre történő oktatása ma még meglehetősen Budapest-központú. A Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségében folyamatosan szerveznek különböző szintű tanfolyamokat. A vakok speciális általános

iskolájában szintén oktatnak számítástechnikát, emellett az érdeklődők a Budapesti Műszaki Főiskola ECDL Start tanfolyamán és vizsgáján is részt vehetnek.

Vidéken igen kevés a lehetőség a látássérültek számára szükséges, szakszerű oktatásra. Ennek sok esetben anyagi okai vannak. Ezen a gondon próbál enyhíteni a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány látás- és hallássérült emberek számára kifejlesztett képzési programja, melyet a Microsoft „Korlátlan Lehetőségek” programjának segítségével hívtak életre 2006-ban. Ennek eredményeként 2007 végén elsőként Szombathelyen indult informatikai képzés, de további tanfolyamok indítását tervezik még Pécsen, Miskolcon, Debrecenben, Nyíregyházán, Békéscsabán és Kecskeméten is. A képzésnek a helyi Regionális Képzőközpontok biztosítanak helyet.⁶⁸

A segítségnyújtásnak szerencsés módja lenne, ha szervezéssel, megfelelő helyszín és felszerelés biztosításával a könyvtárak is tevékenyen bekapcsolódnának az érintett csoportok minél szélesebb körű oktatásába.

A dolgozat keretei és az idő rövidege nem tették számomra lehetővé a további vizsgálódást. Biztos vagyok azonban abban, hogy nagyon fontos a jó kommunikáció, a folyamatos párbeszéd, hiszen minden egyes vélemény egy-egy újabb, megoldásra váró problémára mutathat rá. Sok minden történt már a hátrányos helyzetű csoportok felzárkóztatása érdekében. Azonban bőven van még tennivaló ahhoz, hogy ők is korlátlan részvételt és azonos lehetőségeket élvezzenek céljaik eléréséhez. Ehhez nem feltétlenül anyagi eszközök szükségesek. Sok esetben elegendő az odafigyelés és a szemléletbeli nyitottság.

⁶⁸ Árokszállási Gábor: Képzés látás-és hallássérülteknek. In: Computerworld 2007. november 30.
<http://computerworld.hu/kepzes-latas-hallasserultek.html> (2008. 01. 29.)

Felhasznált irodalom

1. 1949. évi XX. törvény A Magyar Köztársaság Alkotmánya
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8365> (2008. 01. 18.)
2. 1997. évi LXXVIII. törvény Az épített környezet alakításáról és védelméről
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=9497> (2008. 01. 20.)
3. 1997. CXL. törvény A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=9559> (2008. 01. 18.)
4. 1998. évi XXVI. törvény A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=9604> (2008. 01. 18.)
5. 1999. évi LXXVI. törvény A szerzői jogról
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=9747> (2008. 01. 18.)
6. 2002. évi XXXVIII. törvény Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény módosításáról
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=10100> (2008. 01. 20.)
7. 2003. évi CXXV. törvény Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=10257> (2008. 01. 18.)
8. 117/2004. (IV. 28.) Korm. Rendelet a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 38. §-ának (5) bekezdésében szabályozott szabad felhasználás esetében a nyilvánosság egyes tagjaihoz való közvetítés és a számukra történő hozzáférhetővé tétel módjának és feltételeinek meghatározásáról
<http://www.magyarország.hu/kereses/jogszabalykereso/pf/SearchLaw/searchLaw> (2007. 11. 26.)
9. 10/2006. (II.16.) OGY határozat Az Új Országos Fogyatékosügyi programról
<http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=1295> (2007. 11. 26.)
10. 1062/2007. (VIII. 7.) Korm. Határozat Az új Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtásának 2007-2010. évekre vonatkozó középtávú intézkedési tervéről
<http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=1295> (2007. 11. 26.)
11. Arnóth Károly, Vidra Szabó Ferenc (szerk.): A könyvtár szociális funkciója (tanulmánygyűjtemény). Bp. : OSZK-KMK, 1995. 180 p.
12. Árokszállási Gábor: Képzés látás-és hallássérülteknek. In: Computerworld 2007. november 30.
<http://computerworld.hu/kepzes-latas-hallasserultek.html> (2008. 01. 29.)

13. Bálintné Réffy Edit, Szauer Csilla (szerk.): Az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapvető szabályai a fogyatékossgal élő emberek esélyegyenlőségéről www.fmm.gov.hu (2007. 12. 08.)
14. Bartos Éva (sorozatszerk.): Esélyteremtés könyvtári eszközökkel. Európai elvek és tapasztalatok. Bp. : Könyvtári Intézet, 2005. 102 p.
15. Bartos Éva: Konceptió a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátására. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 13. évf. (2004) 8. sz. 10-21. p.
16. Bartos Éva: Skaliczki Judit: Az első lépésektől a könyvtár stratégiai tervének elkészítéséig http://www.ki.oszk.hu/107/e107_files/downloads/strategiai_tervezes.rtf (2008. 02. 02.)
17. Bartos Éva: Szemléletváltás a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátásában. Pulman-konferencia (Szolnok, 2002. március 7-8.) In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 11. évf. (2002) 5. sz. 3-7. p.
18. Bálintné Réffy Edit, Szauer Csilla (szerk.): Az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapvető szabályai a fogyatékossgal élő emberek esélyegyenlőségéről. Bp. : ÖNkorPPress Kiadói Kft., 2003.
19. Billédiné Holló Ibolya: Az európai könyvtárpolitika új irányai: a PULMAN Network of Excellence. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 50. évf. (2003) 1. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=1630&issue_id=47 (2008. 01. 20.)
20. Botta Ádám: Hogyan számítógépeznek a vakok? <http://www.motivacio.hu/ffriss/etikett/vakpc.htm> (2008. 01. 17.)
21. Dr. Chikán Csaba: Esélyegyenlőség fogyatékossgal. Bp. : Fogyatékosok Esélye Közalapítvány támogatásával a Mozgáskorlátozottak Pest Megyei Egyesülete, 2001.
22. Csapó Edit (szerk.): Hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátása. Bp. : Múzsák Közművelődési Kiadó, 1984.
23. Csocsánné Horváth Emmy: Kultúra - Fogyatékossgal - Hátrányos helyzet. In: Könyvtári Figyelő 33. évf. (1987) 5. sz. 527-534. p.
24. Daru Gerőné: A vakok rehabilitációjáról. In: Könyvtári Figyelő 33. évf. (1987) 5. sz. 545-549. p.
25. DeHart, Florence E.: Emberi kapcsolatok a könyvtárban. Bp. : OSZK, 1997. 128 p.
26. Digitális beszélő könyv vakoknak. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 49. évf. (2002) 2. sz. 93 p. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=553&issue_id=38 (2008. 01. 12.)

27. A digitalizálási munkálatok összehangolása. Lundi alapelvek.
<http://mek.oszk.hu/html/irattar/ajanlas/lund-hun.htm> (2007. 12. 15.)
28. Dippold Péter: A PULMAN-program. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 12. évf. (2003) 6. sz. 3-10. p.
29. Dippold Péter: A CALIMERA-program. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 13. évf. (2004) 3. sz. 3-7. p.
30. Dippold Péter: A könyvtárak szerepe a hátrányos helyzetű olvasók kiszolgálásában. In: Könyvtári Levelező/lap 14. évf. (2002) 10. sz. 9-10. p.
31. Drótos László – Moldován István: Tíz éves az ország első elektronikus könyvtára. In: Könyvtári Figyelő 14. (50.) évf. (2004) 4. sz. 801-805. p.
32. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapvető szabályai a fogyatékossgal élő emberek esélyegyenlőségéről
http://www.szmm.gov.hu/doc/upload/200312/1_kotet_final_031208.pdf
(2008. 01. 25.)
33. Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis oldalai.
<http://epa.oszk.hu/> (2008. 03. 25.)
34. Elsőként a világon: hangfájlba rögzíthető elektronikus könyvtár a vakok, gyengénlátók számára. In: Infovilág 2007. 10. 12.
<http://infovilag.hu/hir-9631-elsokent-vilagon-hangfajlba-rogzitheto.html>
(2008. 04. 8.)
35. Fejős László: Megszólal a számítógép, hogy a látássérültek is használhassák. In: Könyvtári Levelező/lap 14. évf. (2002) 10. sz. 26-28. p.
36. Ferge Zsuzsa: Társadalmi struktúra – társadalmi hátrány. In: Könyvtári Figyelő 33. évf. (1987) 5. sz. 465. p.
37. Fogyatékossg, a fogyatékos gyermekek helyzete. Bp. : KSH, 2003.
38. A fogyatékkal élő személyek társadalmi integrációja. Válogatás az Európa Tanács dokumentumaiból. Bp., 2003.
39. A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv
<http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16485> (2008. 01. 17.)
40. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár honlapja.
<http://www.fsze.hu/latasserulteknek/szolgaltatasok> (2008. 01. 12.)
41. Gidáné Orsós Erzsébet: A hátrányos helyzetről. In: Tudásmenedzsment 7. évf. (2006) 2. sz.
<http://www.feek.pte.hu/tudasmenedzsment/index.php?ulink=1331> (2007. 11. 01.)

42. Gondolatok *A könyvtári terület stratégiai céljai 2003-2007 között* c. dokumentumról
A KIT Hírlevél 2003. 17. (május 7.) számának melléklete.
<http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/158/index.php> (2008. 02. 05.)
43. HUNOPAC, Könyvtári információ Magyarországon
<http://www.maya.btk.pte.hu/kom/b/data/opac.htm> (2008. 01. 15.)
44. Kálmán Zsófia - Kőnczei György: *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*. Bp. : Osiris, 2002. 556 p.
45. Katsányi Sándor: *A könyvtár szociális feladatai*. In: *A könyvtár szociális funkciója (tanulmánygyűjtemény)*. Bp. : OSZK-KMK, 1995.
46. Katsányi Sándor et al.: *A vakok könyvtári számítógép használata*. In: *Könyvtári Figyelő* 16. (52.) évf. (2006) 2. sz. 269-276. p.
47. *Kézikönyv a minőségi elvekről. Quality Principles for cultural Web Sites: a handbook*. Budapest, 2004. szeptember 13.
<http://www.mek.oszk.hu/minerva/html/dok/minoseg-10elv.htm> (2007. 11. 10.)
48. Kis Klára: *Akadálymentes könyvtárhasználat az új évezred küszöbén*.
In: *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 16. évf. (2007) 1. sz. 47-51. p.
49. *Koncepció a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátására („A könyvtári terület stratégiai célkitűzései 2003-2007” dokumentum Felkészülés az Európai Unió csatlakozásra című fejezetének altémája)*
http://www.allamreform.hu/letoltheto/oktatas/hazai/Koncepcio_a_hatranynos_helyzetu_ek_konyvtari_ellatasara.pdf (2007. 11. 10.)
50. *Koncepció a könyvtárfejlesztésről; Portál program – A könyvtárügy stratégiája 2008-2013*
http://www.ki.oszk.hu/107/e107_files/downloads/portl_miniszteri_elfogadott-1.rtf
(2008. 02. 15.)
51. Kőnczei György: *Fogyatékosok a társadalomban. Újabb adalékok a kiteszítottság anatómiájához*. Bp. : Gondolat, 1992.
52. *Könyvtári Fejlesztések az Új Magyarország Fejlesztési Terv segítségével*
<http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=1503&articleID=229932&ctag=articlelist&iid=1> (2008. 02. 06.)
53. *A Könyvtári Intézet honlapja*.
<http://www.ki.oszk.hu/107/news.php> (2007. 11. 15.)
54. Kövesháziné Munttyán Alexandra: *Társadalmi hátrányban lévő olvasók könyvtári ellátása*. In: *Könyvtári Figyelő* 11. (47.) évf. (2001) 1. sz. 70-83. p.
55. *A Magyar Elektronikus Könyvtár honlapja*.
<http://mek.oszk.hu/> (2008. 03. 31.)

56. Magyarországon először: csoportos ECDL vizsga vakok számára (sajtóanyag)
<http://mobil.nik.bmf.hu/fogy/sajtokozlemenye.html> (2008. 01. 17.)
57. Mezey László Miklós: A hangoskönyv múltja, jelene, jövője. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 14. évf. (2005) 6. sz. 23-26. old.
58. Micserics József: Vakvágányon? A látássérült munkavállalók helyzete az ezredfordulón. Bp. : Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége, 2001.
59. Minerva Plus Magyarország
<http://mek.oszk.hu/minerva/> (2007. 11. 15.)
60. Moldován István: Internet a könyvtárban, könyvtár az Interneten. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 7. évf. (1998) 1. sz. 33-38. p.
61. Moldován István: Könyvtárak akadálymentesítése az Interneten. Internet Fiesta 2008. (Debrecen, 2008. március 27.)
<http://mek.oszk.hu/html/irattar/eloadas/2008/akadalyment.ppt> (2008. 04. 10.)
62. Nagy Gábor: A vakok és gyengénlátók irodalomhoz jutása. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 16. évf. (2007) 9. sz. 31-44. p.
63. Néhány szó a hibrid könyvekről
<http://www.iif.hu/rendezvenyek/networkshop/99/cdrom/eloadas/125/index.htm>
(2007. 10. 12.)
64. Népszámlálás 2001. (12.) A fogyatékos emberek helyzete. Bp. : KSH, 2003.
65. Országos Széchényi Könyvtár honlapja: Szolgáltatások fogyatékkal élők számára
http://www.oszk.hu/frame_hu.htm?hun/konyvtar/szervfel/tajdoks/olvtajsz/olvtajsz_a_kadalymentes_magyar_hu.htm (2008. 01. 12.)
66. Pataki Máté: A webes akadálymentesítés helyzete Magyarországon. Workshop 2008 konferencia (Dunaújváros, 2008. március 17-19.)
<http://vod.niif.hu/play2/index.php?eid=78&lid=376&bw=500K&lg=hu>
(2008. 05. 05.)
67. Pál Zsolt: Alapelvek honlapok látássérültek számára is olvasható változatainak elkészítéséhez
<http://mek.oszk.hu/html/irattar/vakosfelulet.htm> (2007. 11. 25.)
68. Pál Zsolt: Vakok a számítógép előtt. Hogyan lesz a képernyőből hang? In: Új Alaplap, 14. évf. (1996) 12. sz. 45-47. p.
69. Pirosné Pető Tímea: Géptípusok, programok. (A vakok könyvtári számítógép használata) In: Könyvtári Figyelő 17. (53.) évf. (2006) 2. sz. 270. p.

70. Roboz Péter: Látáskorlátozott emberek webhasználata. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 49. évf. (2002) 6-7. sz.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=700&issue_id=42
(2008. 01. 05.)
71. Rónai Iván - Skaliczki Judit: A könyvtárak és közgyűjtemények szerepe az információs társadalomban. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 6. évf. (1997) 9. sz. 39-45. p.
72. Rozemberczki Zoltán, Vaspöri Teréz, Zsolnai László: Hogyan dolgozunk a hálózaton vakon BRAILAB PC-vel
<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/muszaki/szamtech/wan/netwshop/netwsh98/rozember/rozember.htm> (2008. 01. 08.)
73. Salné Lengyel Mária – Kőpatakiné Mészáros Mária: Fogyatékos tanulók helyzete az ezredfordulón. In: Új Pedagógiai Szemle 2001. július-augusztus
<http://www.oki.hu/cikk.php?kod=2001-07-oy-tobbek-fogyatekos.html>
(2008. 01. 12.)
74. Sipos Anna Magdolna: A könyvtárak az információs társadalomban.
In: Tudásmenedzsment 7. évf. (2006) 2. sz.
<http://www.feek.pte.hu/tudasmenedzsment/index.php?ulink=1328> (2008. 01. 15.)
75. Skaliczki Judit: A hazai könyvtárügy stratégiai fejlesztési tervének telematikai koncepciója. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 46. évf. (1999) 1. sz. 3-6. p.
76. Skaliczki Judit: A hátrányos helyzetűek társadalmi integrációja. In: Könyvtári Levelező/lap 2. évf. (1990) 1/2. sz. 6. p.
77. Skaliczki Judit: Az Európai Unió és a hazai könyvtárügy. In: Könyvtári Levelező/lap 10. évf. (1998) 6/7. sz. 1-3. p.
78. Skaliczki Judit: A hazai könyvtárügy az integrálódó európai könyvtárügyben.
In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 8. évf. (1999) 4. sz. 4-8. p.
79. Skaliczki Judit: A fogyatékkal élők integrálásáért. A könyvtárpolitika és a könyvtáros lehetőségei és kötelezettségei. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 12. évf. (2003) 9. sz. 10-14. p.
80. Skaliczki Judit: Az információs esélyegyenlőség és a demokrácia helye: a könyvtár. A könyvtári terület stratégiai céljai 2003-2007 között. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 50. évf. (2003) 9/10. sz. 375-381. p.
81. Skaliczki Judit: Esélyteremtés, hozzáférés, minőségi szolgáltatások: féldőben a hazai könyvtárügy stratégiája. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 53. évf. (2006) 1. sz. 3-14. p.
http://www.allamreform.hu/letoltheto/oktatas/hazai/Koncepcio_a_hatranynos_helyzetue_k_konyvtari_ellatasara.pdf (2007. 11. 12.)

82. Skaliczki Judit: Vakok, könyvek, könyvtárak. In: Könyvtári Figyelő 33. évf. (1987) 5. sz. 550-562. p.
83. Skaliczki Judit, Sente Ferenc: Huszonnyolcan voltak... Hangoskönyvek a hazai könyvtárakban. In: Könyvtári Levelező/lap 5. évf. (1993) 8. sz. 11. p.
84. Soros Alapítvány Évkönyv 2000. Könyvtár-támogatási program
http://adata.hu/_soros/Soros_evkonyvek.nsf/11fcbf9d3d07fd42c1256d3600346085/e0bb159078ed0653c1256da700391ddf?OpenDocument (2007. 11. 12.)
85. SpeakBoard - A beszélő számítógép
http://download.chip.eu/hu/SpeakBoard-1.0.0.11_543297.html
(2008. 04. 8.)
86. Szatmári Péter: Hangrögzítő és felolvasó szoftver – vakoknak. In: Rádiótechnika, 2008. február
<http://www.szpeti.hu/oldal.php?cikk=cikkek/2008/3> (2008. 02. 15.)
87. Szatmári Péter: Monitor nélkül. In: Computerword 4. évf. (2004) 12. sz.
<http://www.szpeti.hu/oldal.php?cikk=cikkek/2004/18> (2008. 01. 15.)
88. Szluka Eszter: Dübörög a hangoskönyvpiac. In: FigyelőNet 2007. november 17.
http://www.fn.hu/magazin/20071112/duborog_hangoskonyvpiac/
(2008. 02. 05.)
89. Szuhaj Mihály: Információ-technológia alapú eszközök a látássérült emberek szolgálatában
<http://www.vakalap.hu/?akt%20menu=1050> (2008. 01. 17.)
90. Téchy Tünde: „Együtt egymásért” – Vakok és látássérültek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárában. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 52. évf. (2005) 6. sz. 268-272. p.
91. Torma Zsolt: Számítógép a zsebben, avagy néhány szó a pocket PC-kről. In: Vakok Világa (2006) március
<http://www.infoalap.hu/html> (2008. 01. 29.)
92. Új Országos Fogyatékosügyi Program
<http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=1295> (2008. 01. 30.)
93. Vakok és Gyengénlátók Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Egyesületének honlapja
<http://legeza.oszk.hu/borsod/latasser.htm> <http://borsodivakok.fw.hu>
(2008. 02. 02.)
94. Varjú Zsuzsanna: A vakok könyvtári ellátásának helyzete Magyarországon. In: Könyvtári Figyelő 6. (42.) évf. (1996) 2. sz. 247-255. p.
95. Varga Klára: Az Internet a vakok számára is hozzáférhető. In: Magyar Nemzet 2006. január 22.
http://www.infoalap.hu/index.php?akt_menu=1110 (2008. 01. 29.)

96. Várhelyi Eszter: Új alapokon a hibrid hangoskönyv. In: Könyvtári Levelező/lap 12. évf. (2004) 10. sz. 31-35. p.
97. Várhelyi Eszter: A vakok információszerzésének lehetőségei: számítógép és az Internet adta előnyök (szakdolgozat)
<http://mek.oszk.hu/01200/01224/html/> (2007. 10. 17.)
98. Vaspöri Teréz – Arató András: Gondolatok a vakos MEK kialakításáról.
http://mek.oszk.hu/egyesulet/palyazatok/vakbarat/tanulmanyok/Tanulmany_Arato.html
(2008. 01. 17.)
99. World Wide Web Consortium (W3C) Magyar Iroda
<http://www.w3c.hu/> (2008. 04. 10.)
100. Z. Holéczi Éva (szerk.): A látássérült fiatalok pályaválasztása.
(Rehabilitációs tanácsadás 6.) Bp. : Országos Pedagógiai Intézet, 1986.

Melléklet

Kérdőív

1. A kérdőív kitöltőjének neve:
2. Életkora (születési év):
3. Iskolai végzettsége, foglalkozása:
4. Lakhely (a település megnevezése):
5. Látását tekintve teljesen vak vagy gyengénlátó (kb. hány százalékos a látása)?
6. Ismeri-e Braille írást? Ha igen, használja-e?
7. Tanulmányai során igénybe vette-e a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége által biztosított tankönyveket? Ha igen, tanulmányai során meddig voltak elegendőek ezek a tankönyvek (általános iskola, középiskola stb.)?
8. Ha nem a szövetségtől, akkor honnan szerezte be a szükséges tankönyveket, illetve szakkönyveket és milyen formában (síkírásos, elektronikus vagy egyéb forma)?
9. Milyen tapasztalatai vannak a Braille írásos könyvek és a hangoskönyvek használatával kapcsolatban? (előnyök, hátrányok)
10. Használ számítógépet? Ha igen, hány éves kora óta?
11. Ön szerint mennyire terjedt el a vak és gyengénlátó emberek körében a számítógép használata?
12. Van saját számítógépe? Ha igen, milyen látássérültek számára készült programokkal és eszközökkel van felszerelve?
13. Milyen tevékenységekhez használja a számítógépet? (például: játék, szórakozás, tanulás munka, levelezés)
14. Használja az Internetet? Ha igen, segítség nélkül vagy segítséggel?
15. Az Interneten csak akadálymentes honlapokat keres fel, vagy látogatja a nem akadálymenteseket is? Hogyan tudná jellemezni a kettő közötti különbséget?
16. Amennyiben szüksége van egy könyvre, hogyan szerzi be (például: megvásárolja, vagy kölcsönzi, esetleg egyéb módon), és milyen formában (például: nyomtatásban, hangoskönyv formájában vagy egyéb forma)?
17. Látogatja-e a könyvtárakat, ha igen, milyen gyakorisággal?
18. Ismeri-e a könyvtárak látássérültek számára kínált szolgáltatásait? Ha igen, melyeket ismeri, és melyeket veszi igénybe? Mi a véleménye róluk?

19. Ha a könyvtárban egy könyvre van szüksége megpróbálja-e megkeresni magának a számítógépes katalógusban, vagy inkább a könyvtárhoz fordul segítségért?
20. Keresett-e tanulmányaihoz vagy szórakozáshoz szükséges könyvet számítógépes könyvtári katalógusban, vagy az interneten elérhető nagy könyvtári online katalógusokban: például OSZK katalógusa, vagy MOKKA, vagy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Corvina rendszerű katalógusában, vagy bármely másokban?
21. Hallott-e már a Magyar Elektronikus Könyvtárról?
22. Tudja-e, hogy van a Magyar Elektronikus Könyvtárnak akadálymentes változata is?
23. Igénybe vette-e már a Magyar Elektronikus Könyvtár szolgáltatásait?
24. Csak azóta használja a Magyar Elektronikus Könyvtárat amióta van akadálymentes változata, vagy használta már korábban is? (akadálymentes felület 2003 novemberétől van)
25. Ön milyen forrásokból szerzi be a szükséges információkat? (például: rádió, TV, internet, könyvtár, újságok stb.)

A kérdéseimre adott válaszokon kívül kérem, hogy írjon le bármit, ami a könyvtárhasználattal vagy információszerzési lehetőségeivel kapcsolatos, fontosnak tartja, de én nem kérdeztem rá.

Köszönöm, hogy kitöltötte a kérdőívet! ☺